

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS
LITUANISTINIŲ STUDIJŲ KATEDRA

Deimantė Žaliauskaitė

Taikomosios kalbotyros studijų kryptis

**PARLAMENTINIO DISKURSO ANALIZĖ: GALIOS IR SOLIDARUMO
RAIŠKA**

Magistro darbas

Darbo vadovė
doc. dr. Loreta Vilkienė

Vilnius, 2017

Deimantė Žaliauskaitė, *Parlamentinio diskurso analizė: galios ir solidarumo raiška. Magistro darbas*, vadovė doc. dr. Loreta Vilkienė, Vilniaus universitetas, Lituaništinųjų studijų katedra, 2017, 65 p.

Raktiniai žodžiai: diskursas, politinis diskursas, galios ir solidarumo raiška, kritinė diskurso analizė, aukštasis modalumas, žemasis modalumas.

ANOTACIJA

Darbo tema – galios ir solidarumo raiška parlamentiniame diskurse. Politika ir politinis diskursas yra siejami su galios demonstravimu ir skirtingų partijų, skirtingų pažiūrų politikų varžymusi. Šiame darbe analizuojama Lietuvos Respublikos Seimo kairiųjų ir dešiniųjų pažiūrų politikų kalbinė raiška, kuri siejama su galios ir solidarumo santykiais. Darbo tikslas – išanalizavus dešiniųjų ir kairiųjų politinių pažiūrų Seimo narių pasisakymų stenogramų tekstynus modalinių veiksmažodžių, einančių šalia įvardžio *jūs* (nuorodos į kitų pažiūrų Seimo narius), vartojimo požiūriu, atsakyti į klausimą, kas ir kokių mastu dominuoja dešiniųjų ir kairiųjų Seimo narių diskurse – galia ar solidarumas; ar galima pastebėti tendenciją, nuo ko priklauso, kad pasirenkama galios ar solidarumo raiška, ar Seimo dešiniųjų ir kairiųjų politinių pažiūrų narių raiška analizuojamu aspektu yra skirtinga, ar panaši. Tyrimui pasirinktas tik vienas kalbinės raiškos aspektas – modalinių veiksmažodžių vartojimas. Darbe derinami kiekybiniai (tekstynų lingvistikos) ir kokybiniai tiriamosios medžiagos analizės metodai. Tiriamąją medžiagą sudaro du kairiųjų ir dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių kalbų stenogramų tekstynai, apimantys pasisakymus nuo 2008 m. iki 2013 m. Rezultatai rodo, kad tiek kairiųjų, tiek dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai yra linkę rodyti galią, o ne solidarumą, kuris atsiskleidė tik procedūriniuose kontekstuose. Taip pat atskleista, kad galios demonstravimui pasitelkiama ne vien aukštojo, bet ir tipiška žemojo modalumo raiška, kuri konkrečiame kontekste įgyja aukštojo modalumo reikšmę. Šis darbas galėtų būti naudingas kalbininkams ir politologams, kurie tyrinėja politinį diskursą, ieško atsakymų, susijusių su galios ir solidarumo santykiais.

Turinys

Įvadas.....	4
I. Teorinės tyrimo prielaidos	8
1.1. Diskurso samprata ir tiriamasis diskursas.....	8
1.2. Politinio diskurso bruožai.....	9
1.3. Galia ir solidarumas politiniame diskurse	13
1.4. Kritisnė diskurso analizė.....	16
1.5. Modalumo raiška lietuvių kalboje	18
II. Galios ir solidarumo raiškos analizė	22
2.1. Tyrimo aspektai	22
2.2. Dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių galios ir solidarumo raiškos analizė.....	26
2.2.1. Aukštojo modalumo raiška galios santykiams atskleisti	27
2.2.2. Žemojo modalumo raiška solidarumo santykiams atskleisti.....	38
2.3. Kairiųjų politinių pažiūrų Seimo narių galios ir solidarumo raiškos tyrimas.....	42
2.3.1. Aukštojo modalumo raiška galios santykiams atskleisti	42
2.3.2. Žemojo modalumo raiška solidarumo santykiams atskleisti.....	53
Išvados.....	56
Literatūra	59
Santrauka	64
Summary.....	65

Įvadas

Temos aktualumas ir naujumas. Šio darbo tema – parlamentinio diskurso analizė: galios ir solidarumo raiška. Seimo posėdžių metu politikai sprendžia įvairius klausimus, svarsto ir priima Konstitucijos pataisas, leidžia įstatymus, tvirtina valstybės biudžetą, tarpusavyje diskutuoja, stengiasi vieni kitus įtikinti ir paveikti. Vienas svarbiausių jų darbo įrankių yra kalba, kuri, kaip rodo ir tyrimai, yra labai įvairi, ne visada taisyklinga, kartais spontaniška ir vaizdinga. Kalbinės priemonės gali rodyti ir politikų išsilavinimą, ir jų santykius su adresatais, turimas intencijas, taip pat atskleisti, kokią valstybę Seimo nariai įsivaizduoja, ko jie siekia, ką planuoja daryti ir kokių priemonių imtis, kad jų tikslai būtų įgyvendinti. Dėl šių ir kitų priežasčių politikų kalbos ir visas politinis diskursas susilaukia didelio tyrėjų dėmesio, yra aktualus. Politikų kalbos ir Lietuvoje lingvistų tyrinėjamos įvairiais aspektais: etiniu (Koženiauskiene, 2005), vaizdingumo (Butkutė, 2008, 2009), konceptualiųjų metaforų (Bijeikienė, 2004; Cibulskienė, 2005, 2013; Arcimavičienė, 2011; Konickaja, Zapolskijus, 2011; Budvytytė-Gudienė, 2014), socialinių vertybių raiškos (Morkevičius, 2005). Pažymėtina, kad politikų kalbą tyrinėja ne tik lingvistai, bet ir politologai, pavyzdžiui, Inga Vinogradnaitė (2006) ne tik aptaria diskurso analizę kaip politikos tyrimo metodą, bet gilinasi ir į patį politikų diskursą. Komunikacijos specialistai aptaria politinių veikėjų dialogų paskirtį (Nabažaitė, 2013). Tačiau taip pat nepamirštas ir galios bei solidarumo aspektas (Juzelėnienė, Baranauskienė, 2011). Atkreiptinas dėmesys, kad lietuvių tyrėjų darbų apie galią ir solidarumą politiniame diskurse yra mažai. Daugiau apie tai kalba užsienio autoriai, kurie politinį diskursą tyrinėja galios ir solidarumo aspektu atsižvelgę į simetrinius ir asimetrinius pokalbio dalyvių santykius (Johnstone, 2008), kritinės diskurso analizės ir politinio diskurso santykį (Fairclough, 2003). Taip pat pabrėžiama ideologijos ir galios įtaka socialiniams santykiams, visuomenei. Tam tikrų tyrėjų politika suprantama kaip kova dėl valdžios arba kaip bendradarbiavimas (Chilton, 2004). Taigi ir kovos bei bendradarbiavimo aspektai yra analizuojami ir per kalbą. Šis požiūris glaudžiai susijęs ir su galios bei solidarumo santykiais, jų raiška politiniame diskurse (van Dijk, 2008). Atkreiptinas dėmesys, kad kai kurie tyrėjai galios demonstravimą sieja su tam tikra skirtimi, kuri atsiranda kalbant apie save ir apie kitus asmenis (van Dijk, 2008, 227; Nabažaitė, 2013). Kitų pažiūrų asmenys dažnai politikų apibūdinami neigiamai, jų veikla menkinama, taip demonstruojama galia. Šio darbo autorė pasirinko tyrinėti Lietuvos Respublikos Seimo narių diskursą būtent galios ir solidarumo aspektu. Kaip jau buvo minėta, tai Lietuvos kalbininkų yra menkai analizuotas klausimas. Pažymėtina, kad galios ir solidarumo raiškos analizė – platus tyrimų laukas. Šio darbo autorė apsiribojo galios ir solidarumo raiškos tyrimu tik vienu –

aukštojo ir žemojo modalumo aspektu, o dar konkrečiau – modalinių veiksmažodžių vartojimo greta įvardžio *jūs* (nurodančio kitus, kitokių politinių pažiūrų Seimo narius) analize. Anksčiau tokiu požiūriu LR Seimo stenogramos nebuvo tirtos, taigi šis darbas lietuvių kalbotyroje yra naujas žingsnis politinio diskurso tyrimuose.

Šio darbo autorės nuomone, galios ir solidarumo tyrimas yra aktualus dėl to, kad jis gali atskleisti politikų santykius, deklaruojamas vertybes, požiūrį į valstybę ir pan. O tai gali padėti ir piliečiams suprasti vienos ar kitos politinės jėgos esmę ir siekius. Kadangi stipriausios politinės jėgos analizuojamu laikotarpiu buvo dešinėsios (Tėvynės sąjungos – Lietuvos krikščionių demokratų partija) ir kairiosios (Lietuvos socialdemokratų partija), šio darbo autorės buvo nuspręsta analizuoti, kaip minėtos partijos Seimo posėdžių metu bendrauja su kitokių pažiūrų politikais, t. y. ar dirbdamos bendrą darbą jos reiškia tarpusavio supratimą, solidarumą, ar labiau konkuruoja ir rodo galią viena kitos atžvilgiu. Politologai tvirtina, kad „partijų lyderių nuomonės, ar yra kokių nors vertybinių skirtumų tarp šiandieninių Lietuvos partijų, nėra vienodos. Kai kurie partijų aukščiausiosios vadovybės nariai pritarė nuomonei, kad šiandien Lietuvos partijų programos yra pernelyg supanašėjusios ir esminių skirtumų tarp jų nėra“ (Butkevičienė et al., 2009, 43). Ekonomistų nuomonė šiuo atžvilgiu irgi yra panaši. Jie teigia, kad „nėra reikšmingo skirtumo tarp Lietuvos valdančiųjų kairiųjų ir dešiniųjų partijų įgyvendinamos finansų politikos efektyvumo“ (Janonytė, Levišauskaitė, 2010, 167). Vis dėlto nors atrodo, kad supanašėjo deklaruojamos programos ir idėjos, o tai galbūt leistų daryti prielaidą, kad skirtingų politinių pažiūrų Seimo nariai yra linkę solidarizuotis vieni su kitais, šio darbo autorės nuomone, stebint Seimo narių pasisakymus abejotina, ar tikrai šis programų ir idėjų supanašėjimas galėtų būti traktuojamas kaip solidarumas. Galbūt tai labiau siejama su kova dėl rinkėjų balsų ir valdžios. Taigi šis tyrimas galbūt galėtų atsakyti ir į tokį klausimą.

Šio magistro **darbo objektas** – galios ir solidarumo raiška modaliniais veiksmažodžiais kairiųjų ir dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių kalboje. **Darbo tikslas** – išanalizavus dešiniųjų ir kairiųjų politinių pažiūrų Seimo narių pasisakymų stenogramų tekstynus modalinių veiksmažodžių, einančių šalia įvardžio *jūs* (nuorodos į kitų pažiūrų Seimo narius), vartojimo požiūriu, atsakyti į klausimą, kas ir koku mastu dominuoja dešiniųjų ir kairiųjų Seimo narių diskurse – galia ar solidarumas; taip pat siekiama atsakyti į klausimą, ar galima pastebėti tendenciją, nuo ko priklauso, kad pasirenkama galios ar solidarumo raiška, ar Seimo dešiniųjų ir kairiųjų politinių pažiūrų narių raiška analizuojamu aspektu yra skirtinga, ar panaši.

Darbo tikslui pasiekti yra keliami šie **uždaviniai**:

1. Sudaryti du atskirus tekstynus iš Seimo posėdžių stenogramų tekstyno¹, atsižvelgiant į Seimo narių politines pažiūras (dešinė – kairė).
2. Kadangi buvo nuspręsta, kad bus analizuojama partijų tarpusavio santykių raiška, apsiribota tik tokių sakinių, kuriuose yra įvardis *jūs* – nuoroda į kitus Seimo narius, – analize. Todėl keltas uždavinys naudojantis *AntConc* programa tiriamuose tekstynuose išskirti visas konkordanso eilutes, kuriose yra įvardis *jūs*, o vėliau (jau rankiniu būdu) atskirti tas eilutes, kuriose greta minėto įvardžio yra modalinis veiksmažodis.
3. Išanalizuoti abiejų tekstynų pavyzdžius aukštojo ir žemojo modalumo, o konkrečiau – modalinių veiksmažodžių vartojimo – aspektais, darant prielaidą, kad galią rodo aukštojo, o solidarumą – žemojo modalumo raiška.
4. Nustatyti, kas – galios ar solidarumo raiška – analizuojamu aspektu dominuoja tiriamame diskurse. Analizuojant pavyzdžius nustatyti, ar galima pastebėti kokią nors tendenciją, kada pasirenkama galios, o kada solidarumo raiška.
5. Analizuojamu aspektu palyginti kairiųjų ir dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių kalbinę raišką galios ir solidarumo aspektu.

Tiriamoji medžiaga yra du šio darbo autorės sudaryti Seimo posėdžių stenogramų tekstynai, į kuriuos yra patekę 2008–2013 metų laikotarpio Seimo narių pasisakymai. Šie tekstynai yra dalis didesnio tekstyno, parengto 2009–2015 m. projekto „Automatiniai autorių ir autorių grupių individualaus stiliaus nustatymo tyrimai (ASTRA)“ metu. Projekto vykdytojai Jurgita Kapočiūtė-Dzikiienė, Ligita Šarkutė ir Andrius Utkas. Tekstynas sudarytas iš politikų pasisakymų Seime nuo 1990 metų kovo mėnesio iki 2013 metų gruodžio mėnesio imtinai. Iš viso šiame tekстыne yra 23 908 302 žodžiai, jis yra laisvai prieinamas tyrėjams, taigi ir šio darbo autorė pasinaudojo galimybe atskirti dalį šio tekstyno savo tyrimo tikslais. Šiame darbe pasirinktas tirti 2008 m. – 2013 m. laikotarpis, siejamas su stipriais ekonominės krizės padariniais Lietuvoje. Darbo autorė spėjo, kad galbūt sunkmetis buvo tas laikotarpis, kai skirtingos politinės jėgos galėjo labiau solidarizuotis, kad išvestų valstybę iš krizės. Analizės reikmėms buvo sudaryti du atskiri tekstynai: 1 987 043 žodžiai dešiniųjų ir 1 309 784 žodžiai kairiųjų pažiūrų politikų pasisakymų. Atliekant analizę darbe derinti kiekybiniai (tekstynų lingvistikos) ir kokybiniai **metodai** (plačiau žr. 2.1. skyriuje).

Darbo struktūra. Šį darbą sudaro dvi dalys: teorinė ir tiriamoji. Teorinėje dalyje apžvelgiama diskurso samprata ir apibūdinamas tiriamasis diskursas, aptariami politinio diskurso

¹Plačiau žr. http://dangus.vdu.lt/~jkd/?page_id=2

bruožai, kritinės diskurso analizės principai, galios ir solidarumo raiška. Tiriamajoje dalyje analizuojama kairiųjų ir dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių kalbinė raiška, ji tiriama aukštojo ir žemojo modalumo aspektais, atkreipiamas dėmesys į platesnį kontekstą. Toliau pateikiamos išvados, 56 pozicijų literatūros sąrašas. Darbe yra 4 paveikslai.

Padėka. Šio darbo autorė nuoširdžiai dėkoja VU Filologijos fakulteto doktorantei Justinai Mandravickaitei už pagalbą atskiriant tiriamuosius tekstynus iš Seimo posėdžių stenogramų tekstyno.

I. Teorinės tyrimo prielaidos

1.1. Diskurso samprata ir tiriamasis diskursas

Kaip jau buvo minėta įvade, šiame darbe aprašomo tyrimo dėmesio centre – Lietuvos Respublikos Seimo narių kalbinė raiška galios ir solidarumo aspektu. Kitaip tariant, tiriama viena iš *politinio diskurso* sričių. Todėl, šio darbo autorės nuomone, svarbu aptarti ir politinio diskurso sampratą, ir apskritai diskurso sąvoką, nes būtent su šiais dalykais susiję klausimai aktualūs šiame darbe.

Diskursas yra kalbėjimas (arba rašymas), turint tam tikrų komunikacinių tikslų tam tikrame kontekste (plg. Cook, 1990, 6). Teigiama, kad „diskursą lengviausia būtų paaiškinti remiantis formule: diskursas yra tekstas kalbos ir nekalbinės situacijos kontekste“ (Marcinkevičienė, 2008, 14). Galima sakyti, kad tai plačiausias *diskurso* supratimas. Šio darbo autorės nuomone, svarbu akcentuoti, kad diskursas yra kalbėjimas ar rašymas tam tikrame kontekste, t. y., tam tikrų adresantų tam tikriems adresatams adresuojami pasakymai, kurie priklauso nuo įvairių aplinkybių (kontekstų). Kitaip tariant, priklausomai nuo aplinkybių, adresato, adresantas pasirenka vienokias ar kitokias raiškos priemones. Taigi aplinkybės lemia raišką. Svarbu suprasti, kaip kalba funkcionuoja tam tikrame kontekste, veikiama tam tikrų sąlygų, nes, pavyzdžiui, šio darbo tiriamą diskursą kuria dešiniųjų ir kairiųjų politinių pažiūrų Seimo nariai, kurie Seimo posėdžių metu vieni kitiems priekaištuoja ir nuolat prieštarauja. Šios dvi politinės kryptys tiriamuoju laikotarpiu buvo pagrindinės valdančiosios jėgos, kurios Seime užėmė poziciją ir opoziciją. Šiame darbe kreipiamas didelis dėmesys į tai, kaip aplinkybės lemia raišką: keliamas klausimas, kaip raiška priklauso, pavyzdžiui, nuo adresanto ir adresato santykių. Ir nors darbe yra tiriami ne atskiri diskursai, o tekstų visuma – tekstynas – reikia pasakyti, kad pasakymų kontekstas vis dėlto vaidina svarbų vaidmenį.

Kaip teigia Telešienė (2005, 1), diskursas gali būti suvokiamas iš dviejų perspektyvų: „kaip tam tikra subkultūra arba kaip ypatingos interakcijos arena, kur socialiniai veikėjai įvairiomis formomis reiškia savo idėjas, vertybes bei požiūrius“ (plg. Jorgensen, Phillips, 2002, 1; Telešienė, 2005, 1). Taigi diskursas kaip atskira subkultūra gali būti apibūdinamas kaip „vienos tematikos tekstų visuma, ilgas ir išsamus dalyko nagrinėjimas arba aptarimas“ (Ramonienė et al. 2012, 43). Šiai perspektyvai galima būtų priskirti savitus feminizmo, seksizmo, gamtosaugos, politikos ar kitus diskursus. Taigi ir šio darbo tyrimo pamatas – konkrečios subkultūros – politikos – diskursas. Dar konkrečiau – Seimo dešiniųjų ir kairiųjų pažiūrų narių diskursas. Tiesa, reikia pasakyti, kad esama ir tam tikrų išlygų: tiriamas tekstynas

yra sudarytas iš Seimo posėdžių stenogramų, kuriose Seimo narių pasisakymai yra šiek tiek redaguoti. Taigi šiuo požiūriu tai nėra visiškai autentiškas diskursas, tačiau vis dėlto, šio darbo autorės nuomone, jis atskleidžia socialinių veikėjų interakcijos ypatybes, t. y. atspindi tai, kas apie diskursą sakoma iš antrosios perspektyvos, kuri diskursą apibūdina „kaip tai, kas yra pasakyta ar parašyta socialinio veikėjo. Todėl domimasi kalbėjimu kaip priemone socialiniam žmonių gyvenimui įprasminti, analizuojamas diskursas, kaip socialinio proceso vyksmas“ (Telešienė, 2005, 2). Taigi šiame darbe tiriami ir politinio diskurso subkultūrai priklausantys tekstai, o dėmesys sutelkiamas į tai, kaip kalbinės raiškos priemonės padeda atskleisti kairiųjų ir dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių tarpusavio santykius. Taigi šiame darbe diskursas yra suvokiamas kaip „prasmingas, rišlus, išplėstas (paprastai daugiau nei vienos frazės, pasakymo ar sakinio apimties) minties apie kuri nors dalyką reiškimas, apimantis taip pat adresato ir adresanto bendravimo santykį, priklausomą nuo konteksto“ (Ramonienė et al. 2012, 43). Pažymėtina, kad tokiu atveju išryškėja šių pažiūrų Seimo narių galios ir solidarumo santykiai, priklausomi nuo tam tikro konteksto.

Atkreiptinas dėmesys, kad anot Teuno A. van Dijko, išskirtini esminiai diskurso komponentai yra šie: kas vartoja kalbą, kaip, kodėl ir kada ją vartoja (van Dijk, 2006, 2). Taigi šiame darbe yra analizuojamas politinis diskursas, kurio dalyviai yra kairiųjų ir dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai. Seimo posėdžių metu jie vartoja tam tikras kalbines priemones, norėdami išreikšti savo mintis, parodyti galią arba solidarumą vieni kitų atžvilgiu. Jų pasisakymai priklauso nuo tam tikro konteksto, kuris apsiriboja Seimu ir tuometine valstybės padėtimi.

1.2. Politinio diskurso bruožai

Darbe analizuojami tekstynai sukurti politinio diskurso pagrindu. Plačiausia prasme politinis diskursas – tai visi tekstai, susiję su politika. Socialinių mokslų daktaras Vaidas Morkevičius (2005, 4) politinį diskursą apibūdina kaip viešojo diskurso dalį, kurios „objektas yra viešoji politika (viešųjų arba valstybės reikalų tvarkymas)“. Tokiam diskursui būdingas oficialus ir savitas stilius, jį galima būtų vadinti instituciniu diskursu. Darbo autorės nuomone, šis savitumas išryškėja todėl, kad politikų pareigos yra susijusios su valstybės valdymu, o tai įpareigoja atsakingai elgtis oficialioje aplinkoje, Seime. Taip pat pažymėtina, kad politinis diskursas, apskritai, yra siejamas su „politinių dokumentų, ministrų ir parlamentarų kalbų, vyriausybės pranešimų spaudai, spaudos konferencijų, partijų manifestų, rinkimų agitacijos

kalbų, politikos forumų, interviu, kalbų, raštų ir kitų panašaus pobūdžio tekstų visuma“ (Bayley, 2008, cit. iš Būdvytytė-Gudienė, 2013, 5). Atsižvelgiant į šiuos aspektus, galima teigti, kad politinis diskursas yra suvokiamas kaip labai instituciškas. Darbo autorės nuomone, tiriamoji medžiaga (Seimo narių pasisakymų posėdžių metu stenogramos) taip pat turėtų būti laikoma tokiu instituciniu diskursu. Toks požiūris leidžia dar tiksliau apibūdinti šiame darbe tyrinėjamą politinį diskursą, kuriam būdingas savitas stilius ir, galima spėti, savita aukštojo ir žemojo modalumo raiška, rodanti galią ir solidarumą kitų pažiūrų Seimo narių atžvilgiu. Pažymėtina, kad galios ir solidarumo santykių tyrinėjimas yra tipiška politinio diskurso analizės dalis. Šiame darbe pasirinkta analizuoti dviejų skirtingų politinių pažiūrų – dešiniųjų ir kairiųjų – Seimo narių kalbinę raišką būtent galios ir solidarumo aspektu.

Kalbant apie politiką ir politinį diskursą, svarbu atkreipti dėmesį į lingvisto Paulo Chiltono (2004) požiūrį. Jis išskiria dvi politikos kryptis: mikrolygmenį ir makrolygmenį. Politika suprantama kaip kova dėl valdžios (tarp tų, kurie siekia reikšti ir išlaikyti savo galią, ir tų, kurie siekia pasipriešinti jai) ir kaip bendradarbiavimas (Chilton, 2004, 3). Mikrolygmuo yra siejamas su kasdiene politika (pavyzdžiui, nesutarimai tarp vyrų ir moterų), o makrolygmuo – su institucine politika (pavyzdžiui, Seimo posėdžiai) (Chilton, Schäffner, 2002, 7; Žurauskaitė, 2014, 9). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad mikrolygmenyje ir makrolygmenyje gali būti tiek varžomasi, tiek siekiama bendradarbiauti. Taip pat apie mikrolygmenį ir makrolygmenį kalba ir van Dijkas (2008, 87), teigdamas, kad šie du lygmenys sudaro vieną politinio diskurso visumą. Mikrolygmuo atspindi interesų konfliktus, kovą dėl dominavimo ir bandymus bendradarbiauti tarp individų, skirtingų socialinių grupių ir lyčių asmenų (Chilton, 2004, 3). Tai gali pasireikšti įvairiais įtikinėjimais, bandymu paveikti klausytoją racionaliais argumentais, maldavimais, taip pat ir manipuliavimu, grasinimais, papirkinėjimu ar kitokių poveikio priemonių vartojimu. Svarbiausia tampa tai, kad kuri nors strategija pasiteisintų ir padėtų įgyvendinti tai, ko adresantas siekia. Politinio diskurso makrolygmenį sudaro specifinės diskurso krypčių charakteristikos – pavyzdžiui, parlamentiniai debatai (ten pat, 4). Šiame lygmenyje interesų konfliktai ir bendradarbiavimas atsispindi politinėse valstybės institucijose. Van Dijkas (2008, 87) teigimu: galia, dominavimas, ir nelygybė tarp skirtingų socialinių grupių yra įprasti terminai, kurie priklauso politikos makrolygmens analizei. Tiek mikrolygmuo, tiek makrolygmuo yra gretinami su tarpusavio bendradarbiavimu ir įvairiais konfliktais, kovomis, bandymu dominuoti ir paveikti kitus asmenis, tačiau didžiausia skirtis tarp šių dviejų lygmenų yra ta, kad makrolygmuo siejamas su instituciniu valdymu ir politika, o ne su skirtingų lyčių ir rasių atstovų bendradarbiavimu. Šiame darbe atliekama makrolygmens analizė, kuri siejama su galios, dominavimo ir nelygybės santykiais tarp skirtingų pažiūrų Seimo narių.

Atkreiptinas dėmesys, kad didžioji dalis politinio diskurso studijų yra apie profesionalių politikų arba politinių įstaigų tekstus ir kalbinę raišką, kaip antai, prezidentų ir ministrų pirmininkų bei kitų Vyriausybės narių, Parlamento arba politinių partijų, tiek vietiniu, nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis (van Dijk, 1997, 12; Chilton, Schäffner, 2002). Pažymėtina, kad ir šiame darbe politinis diskursas bus tyrinėjamas šiuo aspektu. Svarbu akcentuoti, kad mokslininkai daugiausiai tyrinėja politinį diskursą atsižvelgdami į diskurso dalyvius, jų kalbą, priklausomą nuo konteksto. Ši tradicija paplitusi tarptautiniu mastu (Chilton, Schäffner, 2002). Apie tai kalba ir Paulas Chiltonas su Christina Schäffner (2002). Šie tyrėjai pabrėžia, kad „į daugelį žanrų politiniame diskurse (parlamento debatus, įstatymus, agitacijas, šūkius, tarptautines sutartis, taikos derybas) daugiausia žvelgiama iš konteksto, o ne iš teksto prasmės“ (Chilton, Schäffner, 2002, 225). Šio darbo autorės nuomone, tokiu atveju išryškunami pokalbio dalyviai, jų kalbinė raiška, atvejai, kada pasirenkamos konkrečios kalbinės priemonės, ir tikslas, dėl kokios priežasties jie vartoja tam tikrą raišką.

Pažymėtina, kad van Dijkas skiria dvi politinio diskurso tekstų grupes:

- 1) tekstai, aptariantys politines idėjas, įsitikinimus, visuomenėje nusistovėjusią tvarką ar tam tikrą jos dalį;
- 2) tekstai, kuriantys politines, ideologines partijas ar grupes, kur vartojami svarbūs politiniai terminai (van Dijk, 2009, 313).

Tekstai, kurie aptaria politines idėjas ar įsitikinimus, gali būti kuriami ir ne politikų, bet ir kitų visuomenės narių. Tačiau antrosios grupės tekstai yra kuriami tik pačių politikų. Pastebima, kad pastarajai tekstų grupei galima priskirti šiame darbe aptariamus kairiųjų ir dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių pasisakymų stenogramų tekstus. Šiai grupei priklausančius tekstus van Dijkas skirsto dar į keturias grupes:

- valstybės vidaus diskursas (angl. *inner-statediscourse*);
- tarpvalstybinis diskursas (užsienio politika ir diplomatija) (angl. *inter-statediscourse*);
- politikų tarpusavio diskursas (politikų tarpusavio pasitarimai, planavimo klausimai, sprendimų priėmimas, diskusijos) (angl. *internal-politicaldiscourse*);
- išorinis politinis diskursas (politikų bendravimas su visuomene) (angl. *external-politicaldiscourse*) (ten pat, 313).

Šio darbo autorės nuomone, valstybės vidaus diskursui galima būtų priskirti Lietuvos Respublikos ministerijų diskursą, kuris yra susijęs su valstybės vidaus politika. Svarstyтина ir apie Vyriausybę bei Seimą, kadangi šie taip pat atlieka tokias funkcijas. Tarpvalstybinis

diskursas, žinoma, yra siejamas su valstybės vykdoma užsienio politika, tam tikrais diplomatiniais santykiais. Išorinis politinis diskursas labiausiai išsiskiria iš visų kitų, nes politikai bendrauja ne tarpusavyje, tokio diskurso dalyviais tampa ir visuomenė, kuriai politikai siekia perteikti savo idėjas, įsitikinimus ir paveikti žmones, kad šie atiduotų savo balsus ir politinių partijų atstovai liktų valdžioje. Išryškėja politiniam diskursui būdingas bruožas – kova dėl valdžios (Juzelėnienė, Baranauskienė, 2011). Paminėtina tai, kad šiame darbe analizuojami tekstai yra priskiriami politikų tarpusavio diskursui, nes tiriamąją medžiagą sudaro Seimo narių pasisakymai posėdžių metu. Seimo posėdžiuose politikai tarpusavyje diskutuoja, sprendžia visuomenei svarbias problemas, „svarsto ir priima Konstitucijos pataisas, leidžia įstatymus, priima nutarimus dėl referendumų, skiria Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimus, steigia įstatymo numatytas valstybės institucijas bei skiria ir atleidžia jų vadovus, pritaria ar nepritaria Respublikos Prezidento teikiamai Ministro Pirmininko kandidatūrai, svarsto Ministro Pirmininko pateiktą Vyriausybės programą ir sprendžia, ar jai pritarti“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 67 str., 1–7). Tai yra tik dalis Seimo vykdomos veiklos, bet galima pastebėti, kad valstybės valdymo politika yra neatskiriama nuo politikų tarpusavio bendradarbiavimo Seime.

Šio darbo autorės nuomone, dar kalbant apie ideologiją ir politines pažiūras, svarbu paminėti, kad „kalbėjimo ir socialinio konteksto sąveikos prielaidos gali būti detalizuojamos pasitelkus ideologijos idėją: 1) ideologija formuoja tekstus ir palieka juose savo pėdsakus ir 2) pats kalbėjimas turi ideologinį efektą“ (Vinogradnaitė, 2006, 19). Taigi skirtingų pažiūrų parlamentarai savo kalba perteikia ne tik svarbią informaciją Seimo posėdžių metu, bet ir tam tikrą norą dominuoti valdžioje, įtvirtinti savo idėjas ir pateiktus projektus. Ideologija yra lyg nematoma jėga (ar galia), pasireiškianti veikėjų elgesiu, kai veikėjai savanoriškai elgiasi tokiu būdu, kuris palaiko esamą socialinę tvarką, net jeigu toji tvarka neatitinka jų interesų (ten pat, 23). Skirtingų politinių pažiūrų atstovai ar jų grupės sąmoningai pasirenka tokią kalbinę raišką, kuri atskleidžia jų įsitikinimus, nuostatas, ideologijas, norą dominuoti arba kartu bendradarbiauti ir kartu su kitais kurti valstybę. Taigi kiekvienas politikas vartoja tokias kalbos priemones, kurias parodo, kokiai politinei, socialinei ar kitai grupei jis priklauso. Pažymėtina, kad politinis diskursas turi savitų bruožų. Jam būdinga institucinė kalba, oficialumas, tarpusavio bendradarbiavimas su kolegomis, kai aptariami valstybės vidaus ir kiti reikalai. Tačiau svarbiausia, kad politikai visuomet nori dominuoti valdžioje, todėl ir jų kalbinė raiška yra siejama su galios santykiais (Juzelėnienė, Baranauskienė, 2011). Darbo autorės nuomone, vienas iš būdų galios ir solidarumo santykiams atskleisti – aukštojo ir žemojo modalumo raiška.

Taigi apibendrinant galima pasakyti, kad šiame darbe analizuojamas politinis diskursas – tai skirtingų politinių pažiūrų Seimo narių pasisakymai posėdžių metu. Politinio diskurso

dalyviai yra patys politikai, kurie bendrauja tarpusavyje vieni su kitais (skirtingų pažiūrų Seimo nariai). Šis diskursas taip pat vadinamas politikų tarpusavio diskursu, instituciniu diskursu.

1.3. Galia ir solidarumas politiniame diskurse

Šiame darbe aprašomo tyrimo objektas yra galios ir solidarumo raiška. Paprastai sakant, priešprieša galios demonstravimui yra solidarumas (bendradarbiavimas). Galia ir solidarumas yra du svarbūs socialinio sąryšio aspektai, kurie pasireiškia per diskursą ir jį kuria (Johnstone, 2008, 129). Tyrėjų pastebima, kad galia atsiranda asimetriškuose², o solidarumas simetriškuose santykiuose (ten pat, 129). Tai reiškia, kad norint išlaikyti solidarumą, reikia lygiaverčių partnerių, užimančių tą pačią socialinę padėtį (pavyzdžiui, to paties išsilavinimo, statuso, tos pačios lyties, amžiaus ir panašiai). Galima teigti, kad šio darbo atveju santykiškai simetriški santykiai yra tada, kai bendrauja tos pačios politinės partijos, tų pačių pažiūrų Seimo nariai. Pažymėtina, kad galia rodo aukštesnį statusą, didesnę socialinę atstumą tarp komunikacijos dalyvių, ne tokius artimus jų santykius, o solidarumas – artumą, bendrą patirtį, siekius, interesus, draugiškumą. Šie du socialinio sąryšio aspektai yra išreiškiami per kalbą. Tam tikra leksika, gramatinės konstrukcijos gali dominuoti vienu arba kitu atveju, kai norima parodyti valdžią, padaryti tam tikrą poveikį žmonių sprendimams, arba, priešingai, susitapatinti su kitais asmenims, grupėmis, išreikšti solidarumą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad politikų gali būti vartojama tam tikra leksika „siekiant paveikti adresato sąmonę (masinio vartotojo sąmonę) taip, kad būtų laimėta kova dėl valdžios“ (Juzelėnienė, Baranauskienė, 2011, 101). Tačiau taip pat politikai gali vartoti ir solidarumo raiškos priemones, kai siekia bendrumo su kitais kolegomis ar rinkėjais. Pažymėtina, kad žodžio *solidarus* reikšmė tai yra *veikiantis išvien su kitais, draugiškas, sutariantis, sutinkantis* (Tarptautinių žodžių žodynas, 2017). Politiniame diskurse pastebimas tam tikras noras susitapatinti su pašnekovais ir palaikyti draugiškus santykius su jais, kad būtų įgyvendinti politiniai tikslai. Tačiau galima kelti klausimą, ar vis dėlto siekiama susitapatinti su priešingu pažiūrų Seimo nariais, o gal tapatinamasi tik su tos pačios partijos politikais ar su visuomene? Pavyzdžiui, politikai rinkimų metu stengiasi sukurti bendrumo, vienybės ir susitelkimo su rinkėjais įspūdį, kad galėtų juos paveikti ir taip laimėti rinkimus. Tokiais atvejais jie dažnai

²*Asimetriški santykiai* – kai yra tam tikras disbalansas santykiuose ir vienas iš partnerių gali dominuoti bei daryti įtaką kitam (Kabemba 2016, 82).

Darbo autorės nuomone, *simetriški santykiai* yra suvokiami kaip santykiai, kuriuose partneriai yra lygiaverčiai, nėra rodomas dominavimas vienas kito atžvilgiu.

vartoja asmeninio įvardžio daugiskaitos formą *mes*, veiksmažodžių liepiamosios nuosakos daugiskaitos pirmąjį asmenį (pavyzdžiui, *eikime, darykime, stenkimės*), kurie iš dalies žymi skatinimą (Juzelėnienė, Baranauskienė, 2011, 102), bet kartu ir susitelkimą. Taigi remiantis išsakytais teiginiais apie politinį diskursą ir galios dominavimą jame, šiame darbe siekiama išsiaiškinti, ar kitų pažiūrų Seimo narių atžvilgiu, vis dėlto yra rodoma galia, o ne nors susitapatinti.

Svarbu akcentuoti, kad tyrinėjant galios ir solidarumo santykius politiniame diskurse yra svarbi piktnaudžiavimo savo galia sąvoka – manipuliacija (van Dijk, 2008, 211). Giedrė Genytė (2008, 31) taip pat akcentuoja, kad „viena iš kritinės diskurso³ analizės išskiriamų sąvokų, kalbą apibrėžiančių kaip galios formą, yra manipuliacija. Manipuliacija – sąveika, kurioje manipuluojantysis kontroliuoja kitus, dažniausiai prieš jų valią arba jų interesus“. Manipuluojant išryškėja nesąžiningi veiksmai ir stipri poveikio kitam asmeniui funkcija. Politikai sugeba tuo pasinaudoti ir taip įtvirtinti savo valdžią, nuostatas, paveikti kitus. Pastebima, kad „valdžią savo rankose sutelkęs veikėjas ar veikėjų grupė ima dominuoti, o oponentai tampa parankiu piktnaudžiavimo nepažabojama galia taikiniu. Dėl šios priežasties oponentai užima besiginančiojo pozicijas, o tokiu būdu politiniuose debatuose atsiradusi nenatūrali hierarchija pateisinama kritiniam diskursui įprastu principu, t. y. skirtimi – Aš–Jie“ (Nabažaitė, 2013). Kalbant apie piktnaudžiavimą galia, verta išskirti bendras sąveikos strategijas, kurios gali būti pritaikytos įvairiuose diskursuose (šiuo atveju politiniame diskurse), pavyzdžiui:

- 1) „yra pateikiamas teigiamas *savęs* vaizdavimas (angl. *positive self-presentation*),
- 2) pateikiamas neigiamas *kitų* vaizdavimas (angl. *negative other-presentation*),
- 3) leksikos priemonėmis implikuojama, kad *mūsų* veikla yra *gera*, o *jų* – *bloga* (pavyzdžiui, pateikiami įvairūs kaltinimai kitų asmenų atžvilgiu),
- 4) pasirenkamos tokios temos, kurios perteikia teigiamą informaciją apie *save*, o neigiamą – apie *juos*,
- 5) pateikiama daug informacijos apie teigiamus *savo* veiksmus, o mažai detalių apie *kitų* veiksmus,
- 6) neigiama informacija apie *save* yra neaiški ir miglota, o apie *kitus* tiksli ir aiški,
- 7) pasirenkama teigiamos konotacijos leksika apie *save*, o neigiamos apie *kitus*,
- 8) pabrėžiamas *mūsų* teigiamas atstovavimas ir pareigos, *jų* – neigiamas,
- 9) vartojamos meninės raiškos priemonės, pabrėžiančios *mūsų* teigiamas savybes, o *jų* neigiamas“ (van Dijk, 2008, 227).

³ Plačiau žr. 1.4. skyriuje.

Žvelgiant į šias strategijas, galima pastebėti, kad visais atvejais yra pabrėžiami teigiami dalykai apie save ir neigiami apie kitus asmenis. Kitų asmenų ir grupių veiksmai yra sumenkinami, vartojama neigiamos konotacijos leksika. Taip išreiškiamas nepasitenkinimas, rodomas nepripažinimas. Nuvertinami kitų asmenų ar grupių veiksmai, tačiau tais atvejais, kada kalbama apie save, pateikiama informacija yra susijusi su teigiamais aspektais. Galima teigti, kad „neadekvatus politinių veikėjų kaip priešų ar ideologinių varžovų vertinimas tampa paskata suformuoti specifines atskirties grupes: mes – teigiami, o jie – neigiami, <...> savo ar savo grupės pažiūros ir politiniai įsitikinimai pristatomi kaip altruistiniai, t. y. atitinkantys tautos nuomonę, o kitų politinių veikėjų-varžovų – kaip egoistiniai, t. y. griaunantys demokratinis principus“ (Nabažaitė, 2013). Šią situaciją, šio darbo autorės nuomone, atspindi diskursas Seime esančių partijų, kurių nariai, spėtina, dažnai yra įsitikinę, kad jų nuostatos ir sprendimai yra daug geresni negu kitų partijų. Toliau šiame darbe tiriant dviejų skirtingų politinių pažiūrų Seimo frakcijų raišką į šias strategijas ir skirtis taip pat bus atsižvelgiama.

Paskutinis aspektas, kurį derėtų aptarti kalbant apie galios ir bendradarbiavimo (solidarumo) santykius politiniame diskurse, kad yra išskiriami galios aspektai, kurie daro įtaką diskursui, pavyzdžiui:

- 1) „įvairių institucijų galia,
- 2) vidinės jėgos struktūros šiose institucijose,
- 3) galios santykiai tarp skirtingų socialinių grupių,
- 4) šių institucijų ar grupių veiklos srities, domeno galios panaudojimas“ (van Dijk, 2008, 39).

Vieni iš tokių institucijos pavyzdžių, kurie susiję su politiniu diskursu, galėtų būti vyriausybė, parlamentas, politinės partijos. Pabrėžtina, kad svarbi yra ne tik institucijų galia, tačiau ir vidinės jėgos, kurios dominuoja šiose institucijose (vyriausybėje, parlamente, politinėse partijose). Kiekvienoje institucijose vyrauja tam tikros hierarchijos pozicijos, asmenų pasiskirstymas pagal rangus, laipsnį, kategorijas ar statusą, o tai reikalauja skirtingų kalbos aktų, žanrų ir stilių (ten pat, 40). Pavyzdžiui, Seimo narys vienaip kalbės su Lietuvos Respublikos Prezidente, o kitaip, galima spėti, – su tų pačių pažiūrų Seimo nariu. Skirsis ne tik kalbos oficialumo lygmuo, tačiau ir tam tikros temos – visa tai atspindės galios ar solidarumo santykius.

Taip pat paminėtina, kad galia ir noras dominuoti dažniausiai pasireiškia tarp skirtingų socialinių grupių. Svarbi socialinė padėtis visuomenėje, lytis, amžius, išsilavinimas, politinės pažiūros ir kiti aspektai, susiję su socialiniais vaidmenimis. Šio darbo autorės nuomone, tiek kasdieniame, tiek instituciniame bendravime dominuojančios grupės nariai bus dažniau linkę pasinaudoti savo galia ir padėti negu tie, kurie priklauso žemesnei socialinei grupei.

Paskutinis minėtas galios aspektas, kuris daro įtaką diskursui, yra institucijų arba tam tikrų grupių veiklos srities galios panaudojimas. Tai yra siejama su rimtu poveikiu ir įtaka ištisoms tautoms, valstybėms, miestams, didelėms organizacijoms, privačiam ir viešam žmonių gyvenimui, asmeninėms laisvėms, švietimui, darbui (van Dijk, 2008, 40). Taigi tam tikrų institucijų veikla yra labai reikšminga ir gali daryti svarbią įtaką visuomenei. Suprantama, kad Seimo nariai daro didelę įtaką visuomenei ir jos gyvenimui, tačiau ne visuomet jie gali daryti tokį patį poveikį kitiems Seimo nariams, kitų pažiūrų politikams, jų apsisprendimui, įstatymų priėmimui.

Galia ir solidarumas šiame darbe tiriami pasitelkus kritinės diskurso analizės teorinę prieigą, kuri toliau aptariama plačiau.

1.4. Kritinė diskurso analizė

Kritinė diskurso analizė (toliau KDA) yra vienas iš diskurso analizės būdų, kuris daugiausia dėmesio skiria socialiniam piktnaudžiavimui valdžia, dominavimui ir nelygybei, pasireiškiantiems per kalbą socialiniame ir politiniame kontekste (van Dijk, 2008, 85). KDA atsirado iš ideologinės diskurso analizės, kai „šeštajame ir septintajame XX amžiaus dešimtmečiuose prasidėjo įvairūs ideologiniai ir politiniai judėjimai, o jų socialinė analizė davė pradžią naujai diskurso metodologinei tradicijai“ (Telešienė, 2005, 3). Prieš tai buvusi ideologinė diskurso analizė siekė atskleisti „diskurse užkoduotus klasinius ar interesų konfliktus, jėgos santykius bei ideologijas“ (ten pat, 3). Atkreiptinas dėmesys, kad KDA yra svarbios moralės ir ideologijos sąvokos, susijusios su taisyklėmis, kurios reguliuoja žmonių elgesį, ir pasaulėvaizdžiu, kuris remiasi kokiomis nors idėjomis, pažiūromis.

Toliau svarbu išskirti pagrindinius KDA principus, kuriuose išryškėja ne tik ideologijos svarba, bet ir kiti reikšmingi aspektai:

- 1) „kritinė diskurso analizė tyrinėja socialines problemas,
- 2) galios santykiai yra susiję su diskursu,
- 3) diskursas kuria visuomenę ir kultūrą,
- 4) diskursas gali atlikti ideologinį darbą,
- 5) diskursas yra istoriškas,
- 6) ryšys tarp teksto ir visuomenės yra pasiekiamas tarpininkaujant,
- 7) diskurso analizė yra interpretacinė ir aiškinamoji,
- 8) diskursas yra socialinės veiklos forma“ (Fairclough ir Wodak, 1997, 271–80, cit. iš van Dijk, 2008, 86).

Žvelgiant į šiuos principus, galima teigti, kad KDA yra svarbios visuomeninės ir socialinės problemos, kurios analizuojamos remiantis socialiniu piktnaudžiavimu valdžia. Išryškėja dominavimo ir nelygybės klausimai, kurie siejami su galios santykiais. Pabrėžiama, kad diskursas daro svarbią įtaką ne tik visuomenei, bet ir kultūrai. Jis gali būti siejamas su ideologiniais aspektais, politinėmis pažiūromis, kurių idėjos atsiskleidžia per kalbą ir kontekstą. Paminėtina, kad KDA „svarbiausiomis sąvokomis tampa ideologija, galia, hierarchija, vyravimas, skirtingumas, pažymėtas įvairių sociologinių kintamųjų (lytis, rasė, socioekonominis statusas ir pan.)“ (Telešienė, 2005, 4). Apskritai, diskursas kuria ir formuoja visuomenę, jos suvokimą, todėl teigiama, kad tai yra socialinės veiklos forma.

Reikia pabrėžti, kad KDA „dažnai tapatinasi su politiškai motyvuotu tyrimu, pasižyminčiu emancipacijos principu, kai tyrimu siekiama paveikti socialinius santykius ir socialinę realybę“ (Telešienė, 2005, 4). Taip stengiamasi daryti įtaką esamai politinei bei socialinei padėčiai. Tokiu būdu yra atkreipiamas dėmesys į socialines problemas, ieškoma jų sprendimo būdų, kartu atliekamas ideologinis darbas, siekiama išlaikyti ryšį su visuomene. Ingos Vinogradnaitės (2006, 25) teigimu, „kritiškai orientuota diskurso analizė neslepia savo politinių tikslų: pažįstant socialinę tvarką palaikančias sąlygas siekiama pakeisti tą socialinę tvarką“. Šiuo atveju tai galima būtų gretinti su išryškėjančiais politikų siekiais ir bandymais įsitvirtinti valdžioje, pakeisti nusistovėjusią tvarką. Taigi daroma prielaida, kad diskursai ne tik atspindi, bet ir kuria socialinį pasaulį.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ne visi KDA principai, kurie buvo išvardyti ir aptarti, yra vienodai svarbūs šiame darbe. Didžiausias dėmesys yra sutelkiamas į galios ir politinio diskurso sąveiką. Šiuo požiūriu darbe analizuojama kairiųjų ir dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių kalbinė raiška. Pažymėtina, kad labai svarbus yra konkretaus teksto kontekstas, nes jis kuria ir konstruoja patį diskursą. Konteksto ir teksto sąveika abipusė, kadangi nuo jų abiejų priklauso, kaip tam tikras diskursas yra suvokiamas ir interpretuojamas. Darbo autorės nuomone, šiame darbe svarbu akcentuoti, kad vartojant tam tikrą kalbinę raišką, diskursuose „įvairūs veikėjai pateikia socialiai sukonstruotas pasaulėžiūras, vertybes, idėjas, požiūrius, nuomones; diskurso proceso metu įprasmina situacijas, socialinius vaidmenis, tapatybes, tarpasmeninius santykius“ (Telešienė, 2005, 4). Šis aspektas taip pat gali būti siejamas ir su šiame darbe išryškinama skirtingų politinių pažiūrų kalbine raiška, kuri padeda atskleisti kairiųjų ir dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių vaidmenis, toleruojamas idėjas, jų poziciją valstybėje, norą parodyti galią ir viršenybę.

Kaip jau buvo šiame darbe užsiminta anksčiau, KDA didžiausias dėmesys atitenka galios ir vyravimo temoms, kurios susijusios su ideologiniais aspektais (van Dijk, 2008; Philips,

Jorgensen, 2004; Blommaert, 2005). Politinės pažiūros taip pat yra siejamos su galia ir noru dominuoti, todėl šiame darbe pasirinkta kritinės diskurso analizės teorinė prieiga, kurią pasitelkus ieškoma atsakymo į klausimą, kaip skirtingų politinių pažiūrų Seimo nariai rodo galią arba solidarumą vieni kitų atžvilgiu, kokios kalbinės raiškos priemonės atskleidžia norą dominuoti ar bendradarbiauti. Taigi akivaizdu, kad „diskurso analizę domina ne tik tai, kodėl žmonės kalba konkrečiu būdu, bet ir tai, kaip toks kalbėjimas yra susijęs su galios ir dominavimo santykiais visuomenėje“ (Vinogradnaitė, 2006, 23). Atkreiptinas dėmesys į tai, kaip kalba vartojama ir kaip ja yra manipuliuojama sociopolitinės galios tikslais. Šiame darbe itin svarbus ryšys tarp kalbos ir politinio konteksto, kuriame ji vartojama, nes tik tokiu atveju galima tinkamai suvokti ir interpretuoti Seimo narių pasakytas mintis, jas susieti su galios ir dominavimo santykiais. Kontekstas itin svarbus galios raiškai atskleisti. Pažymėtina, kad KDA gali padėti nustatyti, kaip per kalbą kuriami tam tikri santykiai visuomenėje, o konkrečiai tiriamuoju atveju – Seime. Kitaip tariant, šiame darbe ieškoma atsakymo į klausimą, kokius Seimo narių tarpusavio santykius, susijusius su galia ir solidarumu, padeda kurti ir palaikyti kalbinės priemonės. O viena tokių kalbinių priemonių – modalumo raiška, kuri šiame darbe aptariama toliau.

1.5. Modalumo raiška lietuvių kalboje

Modalumas (angl. *modality*) lietuvių kalboje apibrėžiamas skirtingai. Pirmiausia jis suvokiamas kaip kalbėtojo santykis su pasakymo turiniu (DLKG, 2006, 304) arba veiksmo santykis su tikrove (Laigonaitė, 1967, 3; Paulauskienė, 1979, 135; Župerka, 2012, 43). Kalbotyros terminų žodyne (1990, 125) modalumas apibrėžiamas kaip „gramatinė ir semantinė kategorija, reiškianti kalbėtojo santykį su kalbamuoju dalyku ir kalbos turinio santykį su tikrove. Kalbamasis dalykas gali būti pateikiamas ir atitinkamai suvokiamas kaip tikroviškas ir netikroviškas, kaip galimas, tikimas, pageidaujamas ir pan. <...> Modalumas reiškiamas leksikos ir gramatikos priemonėmis – skiriami modaliniai žodžiai, dalelytės“. Atkreiptinas dėmesys, kad „lietuvių kalboje prie modalinių žodžių skiriama modalinės dalelytės (*ar, gal, neva, turbūt, nejaugi, tegu*), kai kurierieveiksmiai (*tikrai, tikriausiai, veikiausiai*) ir įvairūs kiti tiesioginę reikšmę praradę žodžiai ir jų junginiai, dažniausiai einantys įterpiniais (*matyt, girdi, deja, rodos; be abejo, iš tikrųjų, kaip žinoma*)“ (LKE 2008, 357). Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje (2009) akcentuojama, kad „modaliniai žodžiai, leksikos dalis, padedanti atskleisti pasakymo savybes. <...> Lietuvių kalboje yra veiksmažodžių, kurie savo tiesiogine leksine reikšme yra modaliniai. Dažniausiai jie reiškia galimybę (pvz., *galėti*), gebėjimą (pvz., *galėti, sugebėti, pajėgti*), būtinybę

ar privalėjimą (pvz., *privalėti, turėti*, beasmeniai *reikia, tenka* ir kt.) nusiteikimą ką atlikti (pvz., *norėti, geisti, trokšti, ketinti*) <...>“ (VLE, t. 15, 2009, 285). Kaip teigia Evalda Jakaitienė (2009, 165): „pasakymas modalus esti tada, kai abejojama dėl tam tikrų dalykų realumo, kai geidžiama neegzistuojančių dalykų, kai svarstomos galimybės“. Pažymėtina, kad analizuojant LR Seimo posėdžių stenogramas buvo pastebėta, kad būtent galimybė, būtinybė ir nusiteikimas kažką atlikti, dažnai tampa Seimo narių diskusijų pagrindu. Šie aspektai taip pat yra siejami su galios ir solidarumo raiška, kadangi padeda ją perteikti. Šiame darbe dėmesys sutelkiamas į modalinius veiksmažodžius, kurie vartojami greta įvardžio *jūs*, atsiribojama nuo tokių sakinių, kuriuose šis įvardis vartojamas su kitais modalumą reiškiančiais žodžiais, dalelytėmis.

Pažymėtina, kad modalumas nėra vienalytis reiškinys. Jis skirstomas į episteminių modalumą (angl. *epistemic modality*) ir deontinį modalumą (angl. *deontic modality*) (Hofman, 1993, 104–111; Palmer, 2001, 8–10; Holvoet, Judžentis, 2004, 82–85). Episteminis modalumas yra susijęs „su tuo, ką kalbantieji žino, mano arba spėja esant tiesą ar netiesą. Episteminis modalumas dažniausiai reiškiamas įvairiais modaliniais žodžiais (dalelytėmis), kiek rečiau – modaliniais veiksmažodžiais (galėti, turėti)“ (Holvoet, Judžentis 2004, 82). Vartodami episteminio modalumo formas kalbėtojai išreiškia savo nuomonę apie teiginio tikrumą ir netikrumą, apibūdina teiginius kaip teisingus arba klaidingus, pavyzdžiui, *Seimas galbūt priims šį įstatymą*. Šiame sakinyje sutrauktinis žodžių junginys *galbūt* rodo, kad teiginys *Seimas priims šį įstatymą* yra galimai teisingas. Deontinis modalumas yra kaip priešingybė episteminiam modalumui. Atkreiptinas dėmesys, kad deontinis modalumas yra susijęs ne su žmonių spėlionėmis, įtikinėjimais, o su jų valios aktais, todėl šiam modalumui galima priskirti ir liepiamosios nuosakos raišką, kuri suvokiama kaip individuali kalbėtojo valia paremta šnekos aktais (prašymais, įsakymais, perspėjimais ir pan.) (Holvoet, Judžentis, 2004, 83). Tokia modalumo raiška, šio darbo autorės nuomone, yra būdinga parlamentarų kalbai. Politikai, rodydami savo galią ir tvirtą poziciją, gali liepti ar įsakyti kitiems Seimo nariams kažką daryti, keisti įstatymus, sprendimus, poelgius. Taip išreiškiama adresanto pozicija, rodoma viršenybė prieš kitus asmenis jiems liepiant, o galbūt net įsakant patvirtinti įstatymą.

Taip pat yra skiriamas ir dinaminis modalumas (angl. *dynamic modality*) (Palmer, 2001, 9; Holvoet, Judžentis, 2004, 84), kuris siejamas su gebėjimu jėga atlikti tam tikrą veiksmą. Pažymėtina, kad „dinaminis modalumas, panašiai kaip deontinis, bet skirtingai nei episteminis, apibūdina ne teiginius, o abstrakčias propozicijas, kurios teisingumo požiūriu nėra vertinamos“ (Holvoet, Judžentis, 2004, 84–85). Atkreiptinas dėmesys, kad „kai kurie mokslininkai šiam tipui priskiria taip pat ir norą, pasirengimą“ (Mikučionis, 2007, 187). Dinaminis modalumas pasireiškia tuomet, kai adresantas nesistengia paveikti dalyvio, kad pastarasis kažką padarytų

(Vaisėtaitė, 2009, 26). Pabrėžtina ir tai, kad norint tinkamai suprasti pasakymo reikšmę, kiekvieną kartą reikia atsižvelgti į konkretų pasakymo kontekstą. Dinaminio modalumo reikšmė, susijusi su norais ir ketinimais, kartais gali atskleisti politikų siekį dominuoti kitų Seimo narių atžvilgiu. Svarbu akcentuoti, kad vis dėlto šiame darbe aprašomo tyrimo atveju priimtinesnis buvo požiūris į modalumą kaip į aukštąjį ir žemąjį, nes tai aiškiausiai atskleidžia galios ir solidarumo apraiškas. Todėl plačiau episteminis, deontinis ir dinaminis modalumas nebus aptariami.

Atkreiptinas dėmesys, kad „pamatinės modalumo reikšmės yra galimybė ir būtinybė“ (Jakaitienė, 2009, 166). Tiesioginis šių reikšmių vartojimas yra susijęs su galios ir solidarumo raiška, taip pat ir su aukštojo (angl. *high*), žemojo (angl. *low*) ir vidutiniojo (angl. *median*) modalumo laipsniais (Cruse, 2004, 299). Aukštasis modalumas siejamas su būtinybe kažką atlikti, vidutinis – su tikimybe, kad kažkas gali įvykti arba neįvykti, o žemasis – su galimybe, kad kažkas įvyks. Ugnius Mikučionis (2007, 189) taip pat kalba apie modalumo laipsnius ir skiria: stipriausią modalumo laipsnį (būtinumas), pereinamąsias stadijas (tai būtų vidutinis laipsnis), silpniausią laipsnį (galimumas). Šiame magistro darbe kalbama apie aukštojo ir žemojo modalumo laipsnius, kadangi, kaip mano šio darbo autorė, jie gali atskleisti politikų norą dominuoti arba solidarizuotis su savo kolegomis. Daroma prielaida, kad adresantas, išreikšdamas įsitikinimą, būtinybę atlikti tam tikrus veiksmus, rodo savo galią arba viršesnio poziciją, o išreikšdamas dvejonas rodo pakankamai netvirtą poziciją, spėtina, (bent jau labiau) solidarizuojasi su pašnekovais. Taigi apibendrinant galima sakyti, kad, šio darbo autorės nuomone, aukštasis modalumo laipsnis gali būti siejamas su galia ir jos demonstravimu, o žemasis – su solidarumu. Tačiau, kaip jau buvo anksčiau minėta šiame darbe, kiekvienu atveju svarbu atsižvelgti į pasakymo kontekstą, nes ne visada tipiška žemojo modalumo raiška gali būti susieta su solidarumo raiška. Pavyzdžiui, žemojo modalumo raiškos vienetai gali būti pasitelkiami išreikšti aukštąjį modalumą, o tai rodyti gali intonacija, jei tai sakytinė raiška. Tačiau šiame darbe toks aspektas yra netyrinėjamas, nes analizuojamos LR Seimo stenogramos. Tačiau tiriamuoju atveju tai tokius dalykus gali atskleisti kalbinis pasakymų kontekstas. Į tai ir bus kreipiamas dėmesys analizuojant pavyzdžius.

Pagrindinės modalumo sąvokos (galimybė ir būtinybė) priklauso ne tik nuo pasakymo konteksto, svarbios ir minties raiškos centro – veiksmažodžio – laiko, nuosakos kategorijos. Pažymėtina, kad netiesioginė nuosaka žymi netiesiogiai patirtą veiksmą, liepiamoji nuosaka žymi kalbėtojo valią, kad veiksmas (į)vyktų, tariamoji nuosaka žymi galimą veiksmą (DLKG, 2006, 304). Nuosakų reikšmė yra labai svarbi modalumo atžvilgiu, kadangi „nuosakomis reiškiamas modalumas, t. y. kalbėtojo santykis su pasakymo turiniu“ (ten pat, 304). Šiame darbe,

komentuojant pavyzdžius taip pat yra aptiriamos veiksmažodžių nuosakos, tačiau tik tuo atveju, jeigu jos yra siejamos su galios ir solidarumo santykiais parlamentarų kalboje.

II. Galios ir solidarumo raiškos analizė

2.1. Tyrimo aspektai

Šio darbo tiriamoji medžiaga sudaryta iš Seimo posėdžių stenogramų tekstyno. Tekstyno autoriai atkreipia dėmesį į tai, kad „trumpas tekstas neatskleidžia jo autoriaus kalbėjimo stiliaus, yra daugiaprasmiškas kitų autorių atžvilgiu, todėl į tekstyną įtraukti ne trumpesni nei 100 žodžių tekstai. Kiekvieną autorių atitinkantis tekstų rinkinys turi būti išsamus ir reprezentatyvus, todėl įtraukti autoriai, pasisakę ne mažiau kaip 200 kartų. Visi tekstai automatiškai lemuoti, morfologiškai bei sintaksiškai anotuoti, suskaidyti simbolių n-gramomis, surinkta statistinė informacija“ (Kapočiūtė-Dzikienė et al., 2014, 27). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kiekvieną tekstą, kuris įtrauktas į šį tekstyną, atitinka vienas parlamentaro pasisakymas eilinės sesijos posėdžio metu.

Pažymėtina, kad Seimo posėdžių stenogramų tekstynas yra skirtas autorių profilio nustatymo tyrimams (pagal amžių, lytį, politines pažiūras) ir individualių autorių autorystės nustatymo tyrimams, kada siekiama išsiaiškinti, kokia kalbinė raiška yra būdinga vienam arba kitam asmeniui, asmenų grupei. Tai buvo prielaida tyrinėti politikų kalbą būtent politinių pažiūrų aspektu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tekстыne „tekstai sugrupuoti į 147 grupes: kiekviena grupė atitinka konkretų autorių, o tai grupei priskirti tekstai – to autoriaus tekstai“ (Kapočiūtė-Dzikienė et al., 2014, 33). Šis Seimo posėdžių stenogramų tekstynas yra suskirstytas į tris patekstynius pagal kalbėtojų pažiūras – politinės kairės, centro ir dešinės pasisakymai, o kiekvieno patekstynio medžiaga dar leidžia tyrėjui matyti konkrečius asmenis ir metus, kada buvo sukurti pasakymai. Tai šio darbo autorei leido susidaryti du atskirus mažesnės apimties 2008–2013 m. pasisakymų tekstynus, kurie ir tapo aprašomo tyrimo pagrindu. Taigi analizuojamas šio darbo autorės atskirtas kairiųjų politinių pažiūrų tekstynas, sudarytas iš 1 309 784 žodžių, ir dešiniųjų politinių pažiūrų politikų pasisakymų tekstynas, apimantis 1 987 043 žodžius. Pasirinktas analizuoti laikotarpis (2008–2013) Lietuvai buvo labai sudėtingas dėl vykstančios ekonominės krizės. Dėl sudėtingos tuo metu buvusios Lietuvos padėties, kelta hipotezė, kad tiek kairiųjų, tiek dešiniųjų pažiūrų Seimo nariai daugiau rodys galios, o ne solidarumo vieni kitų atžvilgiu. Tačiau taip pat spėtina, kad gal kaip tik jie galėjo rodyti ir solidarumo, nes tikslas vienas – išvesti valstybę iš krizės.

Kaip jau buvo minėta 1.3. skyriuje, vienas iš kalbinių aspektų, kuris atskleidžia galios ir solidarumo raišką, yra įvardžių ir veiksmažodžių vartojimas. Kaip teigia Saulė Juzelėnienė ir Rita Baranauskienė (2011, 101), „solidarumo funkcijai aktuali įvardžio ir veiksmažodžio

skaičiaus ir veiksmažodžio laiko kategorijų raiška“. Šio darbo autorė taip pat mano, kad, tiek solidarumo, tiek galios raiškai yra svarbus tam tikrų veiksmažodžių ir jų formų, konkrečių įvardžių pasirinkimas. Todėl šiame darbe pasirinktas tirti asmeninio įvardžio *jūs* (visų linksnių) ir su juo einančių modalinių veiksmažodžių vartojimas (kreiptas dėmesys ir į veiksmažodžių nuosaką, laiko kategoriją). Taip pat, šio darbo autorės nuomone, analizuojant galios ir solidarumo raišką svarbu tirti, ar veiksmažodžiai vartojami teigiama ir neigiama reikšme. Tai ir buvo daroma šiame darbe. Pažymėtina, kad yra svarbios ir kitos šalia modalinio veiksmažodžio esančios kalbos dalys (pavyzdžiui,rieveksmiai, kiti veiksmažodžiai). Todėl galima teigti, kad į modalinį veiksmažodį bus žvelgiama kaip į tam tikrą tarinio dalį. Šiame darbe modaliniai veiksmažodžiai ir šalia jų esantys kiti veiksmažodžiai analizuojami kaip suvestiniai tariniai⁴. Atkreiptinas dėmesys, kad „veiksmažodis išsiskiria savo daugiareikšmiškumu – semantikos sudėtingumu. Veiksmažodžių negalima suklasifikuoti pagal reikšmę, neatsižvelgiant į konkrečią vartoseną“ (Jakaitienė, Laigonaitė, Paulauskienė, 1976, 105). Nors teigiama, kad „sakinyje veiksmažodis visada yra vienareikšmis, nes kiekvienu atveju realizuojama tik viena iš visų galimų jo reikšmių“ (ten pat, 106), įvardžių ir su jais einančių modalinių veiksmažodžių analizė remiasi platesniu (nebūtinai vieno sakinio lygmens) kontekstu.

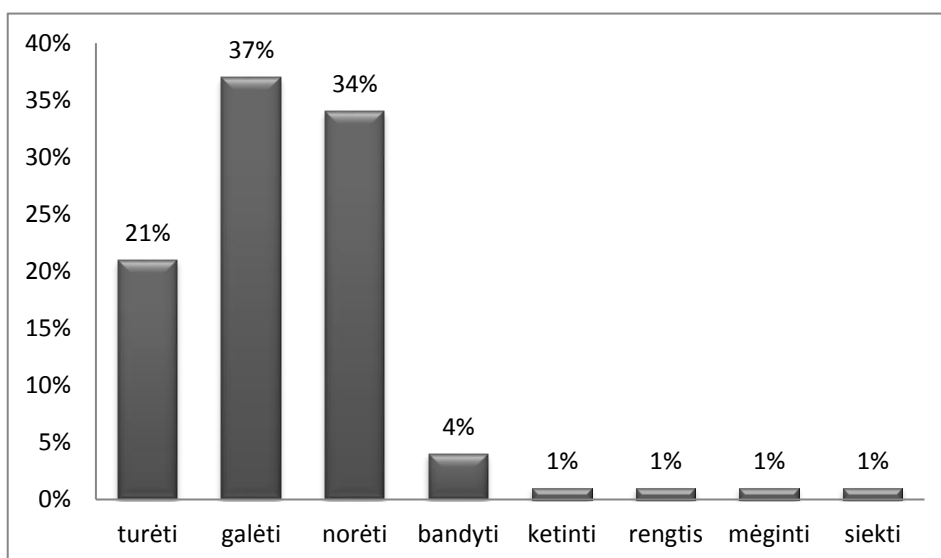
Buvo pasirinktas tirti tik įvardžio *jūs* ir šalia jo einančių veiksmažodžių vartojimas. Atsisakyta tirti kitus asmeninius įvardžius, nes peržvelgus šių įvardžių konkordanso eilutes paaiškėjo, kad, pavyzdžiui, įvardis *tu* dažnai vartojamas apibendrinamąja reikšme, cituojant arba perpasakojant, todėl, šio darbo autorės pastebėjimu, nerodo nei galios, nei solidarumo. Įvardis *ji* vartojamas, kai neutraliai kalbama dažniausiai apie tam tikrus daiktus, programas, darbotvarkes, sąjungas, grupes. Įvardis *jos* taip pat vartojamas kalbant apie daiktus, o ne apie asmenis. Įvardis *mes* yra labai savitas ir problemiškas. Jam „lietuvių kalboje, kaip ir daugelyje kitų kalbų, būdingas semantinis dviprasmiškumas“ (Linkevičienė, Šinkūnienė, 2012, 89), kuris buvo pastebimas analizuojant ir konkordanso eilutes. Nors ir remiamasi platesniu kontekstu, tačiau šio darbo autorė mano, kad įvardis *mes* ir taip atskleidžia tapatumą ir solidarumą su visais kitais Seimo nariais ar partijomis. Todėl jis šiame darbe aptariamas tik tuo atveju, kai vartojamas tame pačiame pasakyme ar gretimuose pasakymuose su įvardžiu *jūs*, nes pastebėta, kad vartojant šiuos įvardžius (*mes* ir *jūs*) kartu (tame pačiame kontekste), atskleidžiama tam tikra skirtis: *mes* įvardinami kaip teigiami socialiniai veikėjai, o *jūs* – kaip neigiami. Taigi reiškiamą galia ir solidarumas.

⁴ Lietuvių kalbos tariniai, sudaryti su modaliniais veiksmažodžiais ir bendratimi, struktūros atžvilgiu paprastai laikomi sudėtiniais veiksmažodžiais, arba suvestiniais, tariniais (Švenčionienė, 2008, 15).

Išanalizavus Seimo posėdžių stenogramų tekstyną šio darbo autorės buvo pastebėta, kad įvardis *jūs* vartojamas, kai kreipiamasi į vieną asmenį ir kai kreipiamasi į kelis Seimo narius arba tam tikrą grupę. Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje (2006, 259) teigiama, kad „*jūs* „tu“ reikšme vartojamas kreipiantis į nepažįstamą arba mažai pažįstamą, vyresnį bei gerbiamą asmenį, taip pat į pažįstamą oficialiai“. Seime politikai taip pat vartoja šią formą, kai kreipiasi, pavyzdžiui, į Seimo Pirmininką, Lietuvos Respublikos ministrą pirmininką, įvairių partijų tam tikrus atstovus. Tiek kairiųjų, tiek dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai vartoja įvardį *jūs* „tu“ reikšme, tačiau šiame darbe tai nebus aptariama, kadangi ne atskiri asmenys ir jų raiška buvo šio tyrimo centre, o politinės jėgos, partijos. Todėl tirti galia ir solidarumas, susiję su grupėmis, o ne atskirais asmenimis.

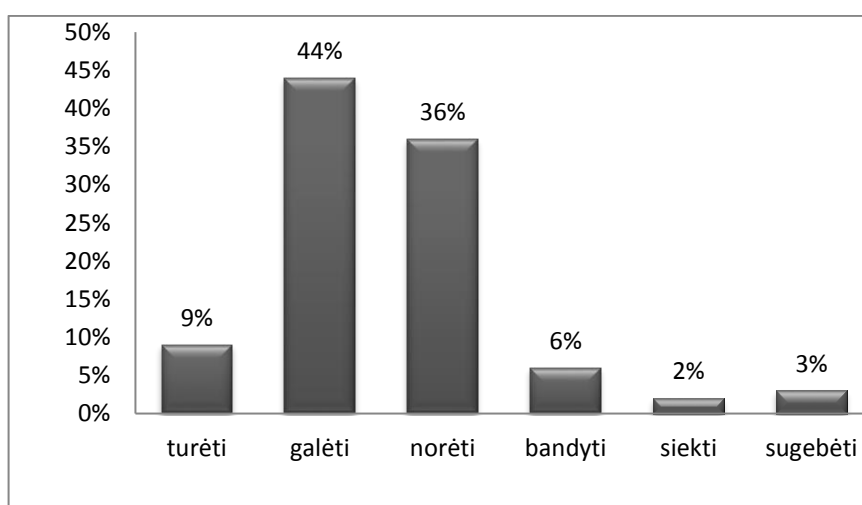
Tiriamosios medžiagos analizė buvo atlikta keliais etapais. Pirmiausia, sudarius du tekstynus automatiškai buvo atskirtos konkordanso eilutės su įvardžiu *jūs*. Iš viso kairiųjų politinių pažiūrų tekстыne buvo 494 konkordanso eilutės, kuriose vartojamas įvardis *jūs* ir šalia jo einantis modalinis veiksmažodis. Tada rankiniu būdu jos visos peržiūrėtos. Atrinkti tik tie pavyzdžiai, kuriuose buvo vartojami modaliniai veiksmažodžiai. Tai atlikus kairiųjų politinių pažiūrų tekстыne liko 111 konkordanso eilučių, kurios buvo pasitelktos atliekant kokybinę analizę. Taip pat elgtasi ir su dešiniųjų politinių pažiūrų tekстыnu. Iš viso jame buvo rastos 504 konkordanso eilutės, kuriose galimai turėjo atsiskleisti galios arba solidarumo raiška. Tačiau rankiniu būdu jos visos buvo peržiūrėtos ir kokybinei analizei liko 113 konkordanso eilučių, kuriose vartojamas įvardis *jūs* ir šalia jo einantis modalinis veiksmažodis. Galima teigti, kad tiek dešiniųjų, tiek kairiųjų politinių pažiūrų tekстыnuose buvo rasta beveik vienodai konkordanso eilučių, kuriose perteikiama galios arba solidarumo raiška.

Išanalizavus tiriamąją medžiagą, buvo rasti tokie modaliniai veiksmažodžiai, kuriuos vartoja dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai, kai rodo galią arba solidarumą: *turėti* (rasti 24 pavyzdžiai), *galėti* (42), *norėti* (38), *bandyti* (5), *ketinti* (1), *rengtis* (1), *mėginti* (1), *siekti* (1). Žvelgiant į 1 pav., galima teigti, kad dažniausiai vartojami žemojo modalumo veiksmažodžiai *galėti* (kuris sudaro 37%) ir *norėti* (34%), kurie siejami su galimybe kažką atlikti ir noru realizuoti kažkokį veiksma. Aukštojo modalumo veiksmažodis *turėti*, kuris reiškia būtinybę ir privalėjimą, yra vartojamas daug rečiau, tai sudaro 21% rastų pavyzdžių.

1 pav. Modaliniai veiksmažodžiai dešiniųjų politinių pažiūrų tekстыne

Pastebima, kad kairiųjų politinių pažiūrų Seimo nariai (žr. 2 pav.), taip pat, kaip ir dešiniųjų, dažniausiai vartoja galimybę perteikiantį modalinį veiksmažodį *galėti* (44%) ir norą bei nusiteikimą pažymintį modalinį veiksmažodį *norėti* (36%). Tokie rezultatai tarsi leistų daryti prielaidą, kad šių dviejų politinių pažiūrų Seimo nariai yra linkę dažniau rodyti solidarumą kitų asmenų atžvilgiu, nes dažniau vartoja žemojo modalumo veiksmažodžius. Tačiau gilesnė pavyzdžių analizė tokios prielaidos neleidžia daryti ir apie tai plačiau bus kalbama toliau darbe. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kairiųjų politinių pažiūrų Seimo nariai nevartoja ketinimą perteikiančių modalinių veiksmažodžių (*ketinti*, *rengtis*, *mėginti*), kuriuos renkasi dešiniųjų pažiūrų politikai. Tačiau kairiųjų pažiūrų Seimo nariai kartais vartoja gebėjimą žymintį modalinį veiksmažodį *sugebėti*.

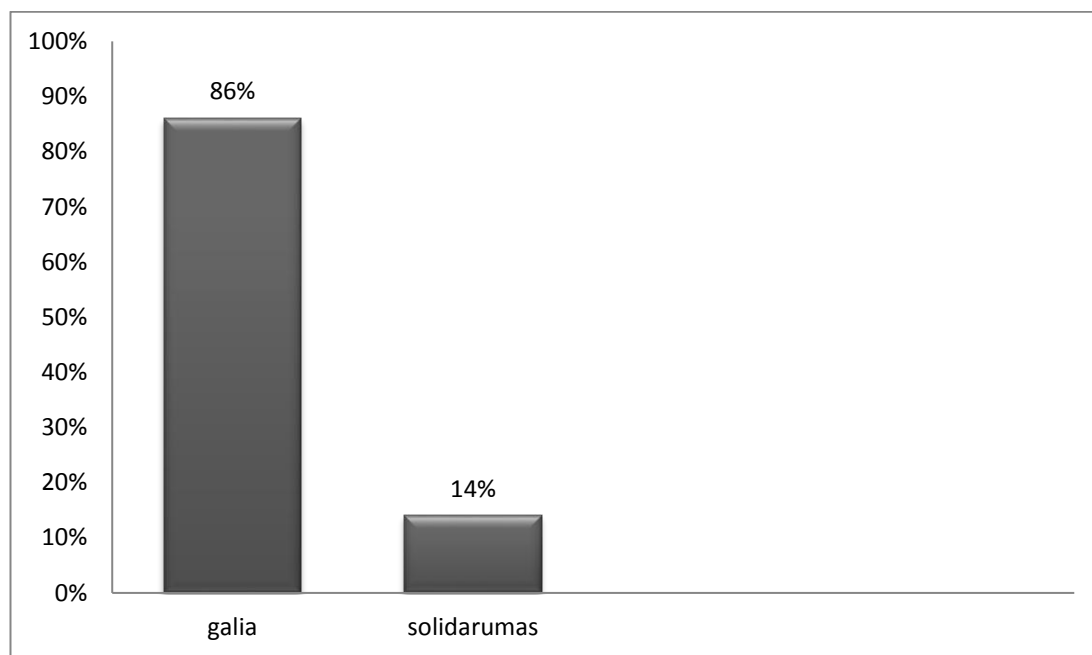

2 pav. Modaliniai veiksmažodžiai kairiųjų politinių pažiūrų tekстыne

Taip pat atkreipiamas dėmesys, kad nei vieni, nei kiti politikai nevartoja būtinybę ir privalėjimą žyminčio modalinio veiksmožodžio *privalėti*, kuris būtų siejamas su galios apraiškomis.

2.2. Dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių galios ir solidarumo raiškos analizė

Atlikus raiškos pavyzdžių kokybinę analizę paaiškėjo, kad vis dėlto dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių kalboje dominuoja galios raiška (žr. 3 pav.). Žvelgiant į 3 paveikslą galima matyti, kad 86% tiriamų pavyzdžių sudaro galios raiškos atvejai, o kiti 14% – solidarumo raiška. Tai leidžia daryti išvadą, kad dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai linkę rodyti galią ir viršenybę kitų kolegų atžvilgiu. Jie nesiekia solidarizuotis su kitų pažiūrų Seimo nariais.

3 pav. Dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių galios ir solidarumo raiškos dalis

Primintina, kad galios ir solidarumo raiška šiame tyrime siejama su aukštojo ir / ar žemojo modalumo raiška. Žvelgiant į duomenis, galima teigti, kad dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai dažniau pasitelkia aukštąjį modalumą rodančius modalinius veiksmožodžius, susijusius su galia ir viršenybe, o ne žemojo modalumo raišką. Tačiau platesnė kokybinė pavyzdžių analizė, kuri bus aptariama kitame skyriuje, leidžia teigti, kad kai kuriais atvejais žemojo modalumo raiška yra vartojama ir galiai reikšti. Todėl ne visi žemojo modalumo veiksmožodžiai yra siejami su solidarumu.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad 2008–2012 metais valdančiąją daugumą Seime sudarė dešiniųjų pažiūrų politikai, todėl šio darbo autorės daroma prielaida, kad galbūt dėl to ir jų kalbinė raiška yra kategoriška, labiau susijusi su galios demonstravimu. Svarbu akcentuoti ir tai, kad tuometinė šalies padėtis taip pat galėjo daryti įtaką Seimo narių kalbinei raiškai, siejamai su galia ir viršenybe. Šis laikotarpis, kaip ir buvo minima anksčiau, susijęs su krizės padariniais Lietuvoje, susilpnėjusia visuomenės ir šalies finansine padėtimi. Kiekviena politinė jėga mato savo sprendimus, kaip sušvelninti krizės padarinius ar juos likviduoti. Taigi, šio darbo autorės nuomone, siekiant įtvirtinti savo idėjas ir sumanymus, spėtina, gali būti dažniau pasitelkiamas galios demonstravimas. Tačiau šią idėją reikėtų tikrinti analizuojant apskritai pozicijos ir opozicijos santykius ir jų raišką ne vien sudėtingais krizės laikotarpiais.

Toliau darbe atskirai aptariami dešiniųjų pažiūrų Seimo narių galios ir solidarumo raiškos atvejai, siejami su aukštuoju ir žemuoju modalumu.

2.2.1. Aukštojo modalumo raiška galios santykiams atskleisti

Aukštasis modalumas yra vienas iš modalumo laipsnių, kuris siejamas su būtinybe kažką atlikti (Mikučionis, 2007, 189; Vaisėtaitė, 2009, 25). Adresantas, norėdamas daryti įtaką adresato tam tikriems veiksams ir elgesiui, gali vartoti aukštojo modalumo raišką. Kaip atskleidė tiriamosios medžiagos analizė, tuo naudojasi ir Seimo nariai posėdžių metu, diskutuodami ir ginčydamiesi dėl įvairių įstatymų. Taip pat tokia raiška vartojama, kai Seimo nariai vieni kitiems priekaištauja dėl nepadarytų darbų arba netinkamai atliekamų pareigų. Jie nevengia vartoti kategoriškų pasisakymų vieni kitų atžvilgiu. Pažymėtina, kad būtinybę (aukštąjį modalumą) perteikiantys modaliniai veiksmažodžiai yra *turėti*, *reikėti*, *privalėti* (Hacquard, 2009, 3). Visi šie modaliniai veiksmažodžiai rodo labai stiprią intenciją, kad kažkas būtų atlikta ir padaryta. Taip išreiškiama būtinybė ir privalėjimas atlikti tam tikrus veiksmus.

Atlikus tyrimą, buvo rasti 24 pavyzdžiai, kada dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai vartoja aukštojo modalumo modalinį veiksmažodį *turėti*, pavyzdžiui:

1. *Sutarčių yra, bet **jūs turite atidžiai įsiklausyti**, ką kalbame mes, ką sako ir finansų ministrė.*
2. *Reikia tuos dalykus pagaliau suvesti ir kalbėti, **jūs turite kalbėti**, kaip **jūs** matote bendrus makroekonominius dalykus, nes kartais atrodo, kad iš tikrųjų visiškai negalvojate apie tai, ką **jūs** darysite, jeigu rinkėjai **jums** suteiks pasitikėjimą.*
3. *Žmogus yra **jūsų** darbdavys visomis prasmėmis, žinoma, bet visuomenei **jūs turite atsiskaityti** ir dirbti taip, kad visuomenė būtų **jumis** patenkinta.*

Šiuose pavyzdžiuose pastebima dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių tvirta pozicija. Jie apeliuoja į tai, kad kitų pažiūrų Seimo nariai privalo *atidžiai įsiklausyti* (1 pvz.) į tam tikras išsakytas mintis ir pasvarstymus. Šiuo pasakymu tarsi netiesiogiai teigiama, kad Seimo nariai nesiklauso ir nenori girdėti to, kokius pasiūlymus pateikia finansų ministrė ar dešiniuosius politinėms pažiūroms priklausantys asmenys. Pažymėtina, kad modalinis veiksmažodis *turite*, vartojamas kartu su būdo prieveiksniu *atidžiai*, dar labiau sustiprina šio pasakymo reikšmę. Šiame sakinyje tarinio prasminė dalimi eina klausymo veiksmažodis. Pastebima, kad veiksmažodis *įsiklausyti* taip pat turi daug ryškesnę atspalvį negu paprastas *klausytis* dėl priešdėlio *į-*. Galima būtų teigti, kad 1 pavyzdžio raiška yra tipiška aukštajam modalumui. 2 pavyzdyje išryškėja tam tikras kaltinimas, siejamas su neapdairiu, netinkamu ir neapgalvotu elgesiu. Pabrėžiama reikiamybė ir privalėjimas kalbėti apie makroekonomikos dalykus, kurie svarbūs valstybei ir visuomenei. 3 pavyzdyje taip pat kalbama apie tai, ko kitų pažiūrų (ne dešinieji) Seimo nariai tarsi nedaro. Pažymėtina, kad jiems **reikia** dirbti *taip, kad visuomenė būtų patenkinta*, t. y., **privalo atsiskaityti** žmonėms. Daroma prielaida, kad dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai, kalbėdami apie tai, ką Seimas (t. y., kitų pažiūrų politikai) turi atlikti, įvardija tai, ko iš tikrųjų Seimas nedaro (*atidžiai nesiklauso, neatsiskaito visuomenei*). Visais šiais pasakymais dešiniųjų pažiūrų politikai tarsi auklėja kitų politinių pažiūrų asmenis. Darbo autorės nuomone, dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių kalbai yra būdingi priekaištai ir bandymai paveikti kitus asmenis, stengiamasi sumenkinti jų darbą ir veiklą, o tai dar labiau sustiprina vartojama aukštojo modalumo raiška. Pastebima, kad šiuose pavyzdžiuose tarinio prasminė dalimi eina klausymo, kalbėjimo, tam tikros veiklos veiksmažodžiai.

Iš aukštojo modalumo pavyzdžių, kuriuose vartojamas modalinis veiksmažodis *turėti*, buvo rasti 6 atvejai, kai tarinio prasminė dalis yra veiksmažodis *suprasti*. Šiais pavyzdžiais netiesiogiai įvardijama, kad Seimo nariai nesupranta tam tikrų dalykų, pavyzdžiui:

4. *Gerbiamieji kolegos, baigdamas noriu pasakyti, kad **jūs turite suprasti**, kodėl yra siūloma didinti PVM, ir kas bus, jeigu mes nepriimsime šio sprendimo.*
5. *Laikai pasikeitę, **jūs turite suprasti**, kad **jūs** dirbate ne sistemai, nesate valstybės antstatas, kuris spaudžia žmones ir visuomenę, **jūs** dirbate žmogui, kaip ir Prezidentė šiandien minėjo.*
6. ***Jūs turite suprasti**, kad laikai yra pasikeitę, kad esate nebe sovietinė prokuratūra, nors sovietinių prokurorų dar gana daug visose institucijose yra.*

Pažymėtina, kad kitų pažiūrų (ne dešiniųjų) Seimo nariai, apibūdinami kaip nesuvokiantys tam tikrų aplinkybių (pavyzdžiui, kodėl reikia didinti PVM – žr. 4 pvz.), nesuprantantys, kad reikia pakeisti savo požiūrį ir pradėti deramai dirbti visuomenės labui (5 ir 6 pvz.). Šiais ir panašiais pasakymais kategoriškai ir tiesiogiai įvardijama būtinybė atlikti tam tikrus dalykus, kurie siejami su ateitimi.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai kartais vartoja ir tokius pasakymus, kuriuose pasitelkiama neigiama veiksmažodžio *turėti* forma, pavyzdžiui:

7. ***Jūs neturėjote anksčiau išbraukti ir savavališkai padaryti.***
8. *Manau, aišku, kad **jūs neturite ką pasakyti.***
9. *Gerbiamoji opozicija <...> Tai ką, **jūs neturite ką pasakyti. Ar jūs eisite tik politikuoti ir griauti bet kuriuo atveju bet kokią reformą.***

Pastebėtina, kad 7 pavyzdyje vartojama tiesioginė veiksmažodžio nuosaka, išreiškianti tarsi kategorišką įsakymą ir įsitikinimą dėl praeityje vykusių dalykų, kurie neturėjo įvykti. Pažymėtina ir tai, kad dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai tokiu pasakymu rodo nepasitenkinimą ir neigiamą požiūrį kitų pažiūrų politikų atžvilgiu. 8 ir 9 pavyzdžiai taip pat yra labai kategoriški, išreiškia tvirta adresanto pozicija ir neigiamas požiūris kitų politikų (opozicijos) atžvilgiu. 8 pavyzdyje atrodo, kad nėra suteikiama jokia kita galimybė daugiau pasisakyti kitų pažiūrų Seimo nariams posėdžio metu. Tiesiog užbėgama įvykiams už akių, kada teigiama, kad *jūs neturite ką pasakyti*. 9 pavyzdyje pateikiami tam tikri kaltinimai opozicijai. Kaip ir 8 pavyzdyje, tarinio prasminė dalis yra kalbėjimo veiksmažodis. Stengiamasi atkreipti dėmesį į opozicijos netinkamą elgesį (*politikuoti ir griauti bet kokią reformą*). Šio darbo autorės nuomone, pasakymai, kuriuose vartojama neigiama veiksmažodžio *turėti* forma, yra kategoriškesni, išreiškia stipresnę galią kitų atžvilgiu ir sustiprina aukštojo modalumo raišką.

Kitas modalinis veiksmažodis, kuris vartojamas (kaip suvestinio tarinio dalis) su įvardžiu *jūs*, yra *norėti*. Šis modalinis veiksmažodis nėra priskiriamas prie tipiškos aukštojo modalumo raiškos. Lietuvių kalbos žodyne (LKŽe, 2016) veiksmažodžio *norėti* viena iš reikšmių yra *ketinti*. Atrodytų, įprasta jį skirti prie žemojo modalumo raiškos vien dėl jo reikšmės, nesusijusios su būtinybe ir privalėjimu. Tačiau šio darbo autorė mano, kad ir šis veiksmažodis gali būti laikomas ir aukštojo modalumo raiškos priemone, kai jis yra vartojamas su kitais, neigiamą konotaciją turinčiais, žodžiais, kai išryškėja intencija sumenkinti kitus asmenis, kai pabrėžiami netinkamai atliekami darbai ir veikla, kai yra reiškiamas tam tikras kategoriškumas. Atkreiptinas dėmesys, kad visais atvejais svarbu atsižvelgti į platesnį kontekstą, neapsiriboti tik

vienu pasakymu, kadangi tik tam tikrame kontekste išryškėja tikrosios pasakymų reikšmės. Kaip atskleidė tiriamosios medžiagos analizė, politiniame diskurse tai yra ypač svarbu.

Taigi buvo rasti 35 pavyzdžiai, kuriuose vartojamas modalinis veiksmožodis *norėti*, kuris šiame darbe tam tikrais atvejais laikomas aukštojo modalumo raiškos priemone. Šio darbo autorės nuomone, tokie pasakymai yra ne tokie kategoriški, kaip vartojant su modaliniu veiksmožodžiu turėti. Tačiau jie taip pat rodo dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių neigiamą požiūrį kitoms politinėms pažiūroms priklausančių asmenų atžvilgiu, pavyzdžiui:

10. *Jūs norite sumažinti pensijas balansuodami biudžetą.*

11. *Iš tiesų nežinau, kam jūs atstovaujate, bet tai yra tikrai absurdas, kai jūs norite Lietuvoje dar pabranginti maisto produktus, įvesdami papildomus kontrolės elementus, kurių nereikia.*

12. *Tokiomis aplinkybėmis jūs norite palikti pensininkus su tom pačiom pensijom, kurios buvo nustatytos dar prieš krizę.*

Visuose šiuose pavyzdžiuose yra išreiškiamas neigiamas požiūris į kitų pažiūrų Seimo narius. Tai rodo tarinio prasminė dalis, siejama su tam tikrais veiksmo veiksmožodžiais (*sumažinti, pabranginti*) ir kitais paryškintais sakinio prasminiais žodžiais (*sumažinti pensijas, pabranginti produktus*). Atkreiptinas dėmesys, kad modalinis veiksmožodis *norėti* yra siejamas su nusiteikimu kažką atlikti (Jakaitienė, 2009, 166). Šio darbo autorė pastebėjo, kad šis nusiteikimas ir noras kažką padaryti minėtuose pavyzdžiuose turi neigiamą konotaciją. Tokie pasakymai atskleidžia, kad kalbama apie visuomenei nepalankius galimus įvykius. Kitų pažiūrų Seimo nariai tarsi yra nusiteikę atlikti tokius veiksmus, kurie sukels neigiamas pasekmes (*sumažės pensijos, pabrangs maisto produktai*). Ypač kategoriška raiška pastebima 11 pavyzdyje, kai įvardijama, kad Seimo narių veikla yra **absurdiška**, nes jie nori pabranginti maisto produktus, nors to visiškai nereikia daryti. Šiame kontekste modalinis veiksmožodis *norėti*, siejamas su nusiteikimu kažką atlikti, įgauna labai aiškiai neigiamą konotaciją. Taigi, šio darbo autorės nuomone, visas pasakymas turi griežtumo ir įsakmumo atspalvį, kurį galimai norėjo perteikti dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai kalbėdami su kitų pažiūrų politikais.

Atkreipiamas dėmesys į tai, kad dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai vartoja modalinį veiksmožodį *norėti* ne tik tuomet, kai kalba apie biudžetą, finansų skirstymą, bet ir kai išreiškia nepasitenkinimą kitoms pažiūroms priklausančių politikų elgesiu, pavyzdžiui:

13. *Apsispręskite galų gale, ar jūs tikrai norite dirbti, ar jūs norite tik pašnekėti.*

14. *Taigi yra pasiūlyta iki gruodžio 10 d. pasiekti tą sutarimą dėl gairių ir tik tada Vyriausybė rengtų norminius aktus, o ne ateitų čia, pasakytų, štai norminiai aktai, balsuokite už juos neišdiskutavę tarpusavyje, nematę skaičiavimų, nematę prognozių, nematę ekspertų vertinimų, nedavę galimybių ekspertams išsakyti alternatyvių nuomonių. Kai jums siūlomas šis mechanizmas, **jūs norite eiti į krūmus.***

Pasakymuose, skirtuose kitų pažiūrų Seimo nariams, išryškėja priešiškas nusiteikimas jų atžvilgiu. 13 pavyzdyje demonstruojama galia, kurią perteikia ne tik modalumas, bet ir liepiamoji nuosaka (*apsispręskite*). Šio sakinio pirmojoje dalyje išreiškiamas įsakymas, liepimas, kuris sustiprina antrąją pasakymo dalį, siejamą su galimybe, tarsi pasiūlymu. Vartojamas ir retorinis klausimas, kontekste turintis neigiamą atspalvį. Kadangi Seimo nariai daug diskutuoja, sprenddami valstybės problemas, priiminėdami įstatymus, pateikdami įstatymų pataisas, jų darbas yra neatsiejamas nuo kalbos. Kai kuriais atvejais posėdžių metu pradedama kalbėti apie tai, kas, atrodytų, nėra susiję nei su keliamomis problemomis, nei su atliekamu darbu. Todėl ir šiame pavyzdyje (13) išryškėja priešprieša (*rimtai dirbti ir nieko neveikti*). Darbas priešinamas su netinkamais pasikalbėjimais, kurių neturėtų būti tuomet, kai politikai sprendžia problemas, susijusias su valstybe, su visuomenės gyvenimu. Pabrėžiama kitų politinių pažiūrų Seimo narių netvirta pozicija, išryškėjanti pirmoje pasakymo dalyje, vartojant liepiamąją nuosaką *apsispręskite galų gale*. Ši raiška yra svarbi, nes rodo tam tikrą kategoriškumą ir įsakymą, jog atėjo laikas pagaliau apsispręsti, nes iki šiol Seime vyravo sumaištis.

14 pavyzdyje taip pat neigiamai vertinami kitų pažiūrų Seimo narių veiksmai. Vartojamas frazeologizmas *eiti į krūmus*, kuris priklauso žemajam, buitiniam stiliui. Šis vaizdingas pasakymas turi menkinamąją reikšmę. Pažymėtina, kad kalbant apie galią, svarbus tampa ir kalbėjimo stilius. Šiuo atveju jis rodo dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių neigiamą nusiteikimą ir galią kitų pažiūrų asmenų atžvilgiu. Frazeologizmas *eiti į krūmus* šiame kontekste reiškia *pasišalinti, atsikratyti atsakomybės*, kad niekas nesietų su tam tikrais politikos aspektais. Šio darbo autorės nuomone, galios santykiams atskleisti yra svarbus ne tik modalumas, tačiau taip pat ir kitos kalbos priemonės, pavyzdžiui, greta modalinių veiksmažodžių vartojami frazeologizmai, turintys menkinamąją reikšmę, kurie sustiprina galios raišką.

Aukštojo modalumo raiška, sietina su veiksmažodžiu *norėti*, išryškėja ir tokiuose pasakymuose, kuriuose iškeliamos tam tikros sąlygos kažką padaryti, pavyzdžiui:

15. *Jeigu jūs norite griežtinti atsakomybę, tai **sugebėkite** teisiškai tvarkingai tai padaryti.*

16. Ir **jeigu** šiandien **jūs norite įrodinėti**, kad buvusios žemėtvarkos tarnybos, kurios buvo pavaldžios Vyriausybei, iš tikrųjų buvo šventos, tai gal **pažiūrėkime**, po kiek sklypų turi žemėtvarkininkai, valstybės kontroliuojami, gal tada reikia pažiūrėti, kiek tokių dalykų susekė STT.

17. Tai **jeigu jūs norite** ir toliau prieš Seimo kadencijos pabaigą **varyti chaosą į mūsų teisinę sistemą, balsuokite už visa tai**.

Atkreipiamas dėmesys, kad visuose šiuose pavyzdžiuose išreiškiamos tam tikros Seimo narių elgesio sąlygos. Sąlygos sakiniuose taip pat vartojama ir liepiamoji nuosaka, kuri sustiprina galios raišką. Pažymėtina, kad kai kuriais atvejais liepiamoji nuosaka yra nukreipta į *jūs*, o kai kuriais atvejais į *mes*. 15 pavyzdyje pabrėžiamas Seimo narių nesugebėjimas atlikti tam tikrų pareigų, nors jie nori griežtinti įvairius veiksnius, tačiau privalo sugebėti viską padaryti pagal įstatymus (teisiškai). 16 pavyzdyje iškeliamas sąlyga, susijusi su nederamu žemėtvarkininkų darbu. Čia liepiamoji nuosaka rodo skatinimą, tačiau kartu atskleidžia dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių tapatumą su kitų pažiūrų politikais, kada sakoma *pažiūrėkime*. Darbo autorės nuomone, jeigu šis veiksmožodis būtų pavartotas kitame kontekste, galima jį būtų priskirti solidarumo raiškai. Tačiau šiame pavyzdyje pateikiamas pakankamai kategoriškas kontekstas. 17 pavyzdys nurodo painiavą, kurią sukelia Seimo nariai posėdžių metu. Darbo autorės nuomone, šiame pavyzdyje atsiranda ironija *jūs* atžvilgiu. Ji taip pat sustiprina galios santykius tarp dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių ir kitoms pažiūroms priklausančių asmenų. Pabrėžiama, kad 17 pavyzdyje yra įsakmiai skatinama, liepiama balsuoti už *visa tai*. Įvardis *tai* apibrėžia chaosą, apie kurį kalba dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai. Ši aukštojo modalumo raiška, kuri atsiskleidžia 15, 16, 17 pavyzdžiuose, yra siejama su dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių rodoma tvirta pozicija ir galia, kurią jie demonstruoja kitų pažiūrų Seimo narių atžvilgiu.

Atlikus pavyzdžių analizę, buvo rasti du pavyzdžiai, kada dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai vartoja modalinį veiksmožodį *norėti* su priešdėliu *ne*, pavyzdžiui:

18. Kad **jūs nenorite dirbti**, tai čia akivaizdu.

19. Tai **jūs norite platesnio ar siauresnio klausimo nagrinėjimo, ar jūs nenorite išvis nieko daryti**. Tai taip ir sakykite: „Mes nieko **nenorime** daryti“.

Šiuose pavyzdžiuose yra pastebimas tam tikras neigiamas nusiteikimas kitų politinių pažiūrų Seimo narių atžvilgiu, kuriems adresuojami tokie pasakymai. Pasitelkiama ironija, siejama su galios santykiais. Labai konkrečiai ir aiškiai 18 pavyzdyje įvardijamas kitų politinių

pažiūrų Seimo narių nenoras dirbti. Šiuo atveju galią padeda išreikšti antroji pasakymo dalis, kada tvirtinama, kad *tai yra akivaizdu*. LKŽe (2016) pateikiama žodžio *akivaizdus* reikšmė yra *aiškus, matomas, regimas*. Šio darbo autorės nuomone, tokius pavyzdžius, kuriuose išreiškiami tam tikri priekaištai, nepasitenkinimas, kitų politinių pažiūrų Seimo narių menkinimas, galima laikyti viršenybės raiškos atvejais. 18 pavyzdyje tarsi teigiama: jeigu aš sakau, kad jūs darote kažką negerai, vadinasi, laikau save viršesniu, nes galiu sau leisti tai teigti ir rodyti priekaištus. Pažymėtina, kad tą atskleidžia sakinio raiška (modalinis veiksmažodis, vartojamas neigiama reikšme, ir antroji sakinio dalis). 19 pavyzdyje keliamas retorinis klausimas su klausiamuoju žodeliu *ar*, tačiau atsakymo pasirinkimo galimybės nėra, kurią kitais atvejais galima būtų matyti, nes tarsi kalbama už kitų pažiūrų Seimo narius, iš anksto sukuriamas neigiamas požiūris tam tikrų Seimo narių atžvilgiu. Darbo autorės nuomone, šie pavyzdžiai priskiriami aukštojo modalumo raiškai dėl tokių priežasčių: pabrėžiamas kitų politinių pažiūrų Seimo narių priešiškas nusiteikimas darbo atžvilgiu, dešiniųjų pažiūrų politikai leidžia sau tai teigti ir priekaištauti kitiems Seimo nariams, todėl atsiranda tam tikras viršenybės rodymas. Nors šiame darbe neaptariama intonacija (nes tiriamoji medžiaga yra stenogramos), galima būtų spėti, kad ir ji šiuose pavyzdžiuose yra pakankami neigiama, turinti pašėpiančią ir menkinamąją reikšmę.

Tiriamosios medžiagos analizė atskleidė ir tai, kad įprastai žemajam modalumui priskiriama raiška modaliniu veiksmažodžiu *galėti*, yra pasitelkiama ir galios demonstravimui. Kitaip tariant, tipiška žemojo modalumo raiška, siejama su galimybe, o ne būtinybe kažką atlikti, šiame darbe aptariama ir galios aspektu. Pažymėtina, kad tai leidžia teigti pavyzdžių analizė platesniame kontekste. Pirmiausia, modalinis veiksmažodis *galėti* su priešdėliu *ne-*, šio darbo autorės nuomone, gali tapti ir galios raiškos priemone:

20. *Tokio suspendavimo **jūs negalite** nė jokiam komitete **daryti**, lygiai taip pat ir Etikos ir procedūrų komisijoje.*

21. *Mielieji, tie draudimai yra labai konkretūs ir labai suprantami. **Jūs negalite išsodinti** traukino mašinisto, jeigu jis padarė kokį pažeidimą, ir palikti tą traukinį stovėti, kol kitą mašinistą atsiųs.*

Atsižvelgiant į šiuos pavyzdžius, galima pastebėti, kad išryškėja labai konkretus neigiamas dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių požiūris į kitus Seimo narius. Akcentuojama, kad kitų pažiūrų politikai negali nieko daryti, yra ribojama jų laisvė ir pasirinkimai. Kitaip tariant, jie **privalo** elgtis būtent taip, kaip teigia dešiniųjų politinių pažiūrų politikai. Darbo autorės nuomone, atsiranda prielaida tokią raišką laikyti aukštojo modalumo raiška, nes

pasakymas *negalite daryti taip* yra sinoniminė raiška pasakymo *privalote daryti kitaip*. 21 pavyzdyje vartojamas palyginimas, kuris pabrėžia, kad esant tam tikroms sąlygoms ir aplinkybėms, reikia elgtis būtent taip, o ne kitaip, t. y. atsižvelgti į tai, kas draudžiama, ir tų draudimų laikytis. Nors šiuo atveju yra vartojamas kreipinys *mielieji*, jis nėra siejama su šiltais ir draugiškais santykiais. Šio darbo autorės nuomone, toks kreipinys politiniame diskurse yra vartojamas ir tais atvejais, kada norima ironizuoti kitų pažiūrų Seimo narius, atkreipti jų dėmesį į tai, kad jie netinkamai elgiasi, priima nederamus sprendimus. O tai tik dar labiau sustiprina galios raišką.

Atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad nors modalinį veiksmažodį *galėti* yra įprasta laikyti žemojo modalumo raiška, kontekstas leidžia suprasti, kad iš tikrųjų pasitelkus šį veiksmažodį išsakoma labai tvirta ir kritiška nuomonė kitų politinių pažiūrų Seimo narių atžvilgiu. Taip išryškėja galia ir viršenybė, pavyzdžiui:

22. *Kokią verslo viziją **jūs galite pasiūlyti**? Gal tą, kurią dabar nagrinėja prokuratūra dėl 25 mln. neįtrauktų į apskaitą pinigų ir pinigų, už kuriuos nebuvo sumokėti mokesčiai.*

23. *Galiu tiesiai pasakyti, **jūs galite kiek norite į vatą vynioti** savo žodelius, argumentus ar ką **jūs norite**.*

Pastebima, kad 22 pavyzdžio pirmo sakinio pradinė dalis yra pakankamai neutrali ir galima būtų svarstyti apie žemąjį modalumą. Tačiau analizuojant antrąjį sakinį, tampa akivaizdu, kad dešiniųjų pažiūrų politikai nori pabrėžti kitų Seimo narių, kurie nepriklauso toms pačioms pažiūroms, netinkamą elgesį. Šioje vietoje galimybė tampa priekaištais ir ironija. Ironizuojama, kad politikai gali pasiūlyti tik tokius projektus, kuriuose netinkamai panaudojami pinigai, nemokami mokesčiai. Nors dešiniųjų pažiūrų politikus su visais kitais Seimo nariais vienija tas pats darbas, įstatymai ir projektai, tačiau numanoma, kad kalbama taip, tarsi kitų pažiūrų Seimo nariai švaisto ir pasisavina jiems nepriklausančius pinigus, slepia mokesčius, o dešiniųjų pažiūrų politikai taip nesielgia. Darbo autorės nuomone, tokią raišką galima laikyti galios santykių ir viršenybės raiška. 23 pavyzdyje stengiamasi pabrėžti, kad kitų pažiūrų Seimo nariai kalba veidmainiškai. Tai atskleidžia ir šnekamosios kalbos frazeologizmas *į vatą vynioti*. Šio darbo autorės nuomone, pavyzdį galima sieti su aukštojo modalumo raiška, nors ir vartojamas tipiškas žemojo modalumo veiksmažodis *galėti*. Šiuo atveju žemasis modalumas, šio darbo autorės nuomone, tampa aukštuoju todėl, kad kartu su modaliniu veiksmažodžiu vartojamas ir frazeologizmas, kuris menkina oponentus. Menkinimo atspalvį sustiprina ir deminutyvas *žodelius*. Tokia raiška pabrėžia dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių galią. Taip pat šiame

pavyzdyje svarbų vaidmenį atlieka pati pasakymo pradžia *galiu tiesiai pasakyti*. Akivaizdžiai rodoma tvirta pozicija, demonstruojama galia, sumenkinami kitų pažiūrų politikai.

Atlikus tyrimą galima teigti ir tai, kad vartojant įprastą žemojo modalumo raišką kartais yra tiesiogiai įvardijami tam tikrų pažiūrų Seimo nariai, rodoma galia jų atžvilgiu. Buvo rastas toks 1 pavyzdys, kai vartojamas modalinis veiksmožodis *galėti*:

24. *Socialdemokratai, kurie pripažįsta visą tarptautinę teisę, darbo teisę, kaip jūs galite diskriminuoti pagal rangą savo žmones. Ne karininkai yra blogis, o jūs esate blogis, nes jūs juos diferencijuojate ir supriešinate.*

Šiame pavyzdyje yra tiesiogiai kreipiamasi į socialdemokratus. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pirmuoju sakiniu yra keliamas retorinis klausimas (nors ir nėra intonaciją žyminčio klaustuko, tačiau vartojamas klausiamasis žodelis *kaip*). Klausama apie galimybę, tačiau vartojamas ir neigiamos konotacijos veiksmožodis *diskriminuoti*. Tokiu atveju, šio darbo autorės nuomone, *galėti* tampa galią ir viršenybę atskleidžiančia raiška. Socialdemokratai apibūdinami kaip asmenys, kurie diskriminuoja žmones. Visą šio pasakymo reikšmę dar labiau sustiprina šalia esantis sakiny, kuriame tiesiogiai teigiama, kad *jūs esate blogis*. Iš pradžių buvo pateikta tam tikra galimybė ir tikimybė, o po to tiesiogiai ir labai kategoriškai tvirtinama, kad iš tikrųjų socialdemokratai *diferencijuoja* ir *supriešina* asmenis. Taigi šiame pavyzdyje vyrauja labai neigiama ir priešiška nuomonė apie šių pažiūrų politikus. Iš to, kas pasakyta, galima daryti prielaidą, kad įprastai žemojo modalumo raiškos priemonės (aptariamam atveju veiksmožodis *galėti*), gali tapti galios raiškos priemonėmis, kada yra vartojamos su neigiamos konotacijos veiksmožodžiais (reikšminėje suvestinio tarinio dalyje).

Atlikus analizę taip pat paaiškėjo, kad dešiniųjų politinių pažiūrų politikai, norėdami parodyti savo galią, vartoja ir tokius modalumą reiškiančius veiksmožodžius kaip *bandyti* (rasti 5 pavyzdžiai) arba *mėginti* (rastas 1 pavyzdys). Šie veiksmožodžiai tipiškai žemojo modalumo raiškai, tačiau, šio darbo autorės nuomone, tam tikrais atvejais jie irgi yra vartojami galios demonstravimui, pavyzdžiui:

25. *Dabar, jeigu jūs mėginate taip parašyti, kaip komitetas siūlė ir kiti, tai iš principo tai niekaip nedera su Lietuvos Respublikos Konstitucija.*

26. *Dabar jūs bandote mus už tai pasmerkti, bandote politikuoti lygioje vietoje, kur mes, tiesą sakant, jaučiamės labai stiprūs, šioje srityje jaučiamės labai stiprūs.*

25 pavyzdyje išryškėja **bandymas**, kuris būtų siejamas su žemoju modalumu, tačiau antroji pasakymo dalis labai konkrečiai ir aiškiai įvardija, kad tokie veiksmai *niekaip nedera su Lietuvos Respublikos Konstitucija*. Galima daryti tokias prielaidas, kad šiame pavyzdyje žemojo modalumo raiška virsta aukštuoju modalumu tuomet, kai iškeliamas noras atlikti kokį nors veiksmą, bet tam prieštarauja įstatymai, Konstitucija. Antroji sakinio dalis papildo pirmąją ir taip atskleidžiami galios santykiai. Šiuose abiejuose pavyzdžiuose kitų politinių pažiūrų Seimo narių bandymas kažką atlikti yra pateikiamas kaip netinkamas ir neteisingas. Atkreipiamas dėmesys, kad galios santykiams yra būdinga skirtis: *mes – teigiami, jūs – neigiami* (plg. van Dijk, 2008, 227; Nabažaitė, 2013). Tai išryškėja ir 26 pavyzdyje, kada *mes* apibūdinami kaip labai stiprūs ir tvirti, o *jūs* įvardinami kaip besielgiantys nereikšmingai ir netinkamai (*bandote pasmerkti, bandote politikuoti*). Šiame pavyzdyje atsiskleidžia tiesiogiai demonstruojama galia, kadangi dešiniųjų politinių pažiūrų atstovai net patys įvardija, kokie jie yra stiprūs ir pranašesni už visus kitus Seimo narius (t. y. už kitų pažiūrų politikus). Šio darbo autorė sutinka su van Dijko (2008, 227) mintimi, kad kalbant apie piktnaudžiavimą galia, verta paminėti, jog leksika atskleidžia galios santykius, kada pasirenkami teigiamą reikšmę turintys žodžiai apie save (t. y. *mus*) ir neigiamos konotacijos žodžiai apie kitus (t. y. *juos*). 26 pavyzdyje tai akivaizdžiai matoma, kai dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai vartoja neigiamos konotacijos leksiką, norėdami apibūdinti kitų politikų veiksmus. Tai rodo galią jų atžvilgiu.

Kituose toliau aptariamuose pavyzdžiuose taip pat vartojami įprastai žemąjį modalumą reiškiantys veiksmazodžiai (*ketinti, rengtis, siekti*), kurie, šio darbo autorės nuomone, tiriamojoje medžiagoje taip pat gali būti siejami su galios demonstravimu. Taigi šiuose pavyzdžiuose įprastos žemojo modalumo priemonės tampa aukštojo modalumo raiška dėl sakinyje vartojamos neigiamą konotaciją turinčios leksikos ir platesnio sakinių konteksto, pavyzdžiui:

27. *Ponai opozicijos atstovai, turiau pripažinti, jog šiandien neatrodote labai stipriai. Ir man jūsų veiksmus sunku pateisinti <...>Kovo 11-osios išvakarėse jūs ketinate pašalinti iš Vyriausybės žmogų, kurio darbus atvirai remia Europos Komisija ir kurio vykdoma politika pasitiki Lietuvos Respublikos Prezidentė.*
28. *Gerbiamieji socialdemokratai, man iš tikrųjų kyla vienas labai rimtas klausimas: jūs rengiatės po kitų Seimo rinkimų ateiti į valdžią ar visa tai yra tikrai gryna propaganda.*
29. *Jūs siekiate žūtbūt sukliudyti energetikos sektoriaus pertvarką, kuri gyvybiškai svarbi valstybei ir kiekvienam jos piliečiui, energijos vartotojui.*

Atkreiptinas dėmesys, kad šie modaliniai veiksmažodžiai yra vartojami retai, buvo rasta po 1 tokį pavyzdį. Visuose šiuose pavyzdžiuose išreiškiamas ketinimas, rengiamasis kažką daryti. Tai rodo modaliniai veiksmažodžiai *ketinate (pašalinti)*, *rengiatės (ateiti)*, *siekiate (žūtbūt sukliudyti)*. 27 pavyzdyje kreipiamasi į opozicijos atstovus, kurie planuoja pašalinti iš Vyriausybės patikimą asmenį. Dėl tokių veiksmų jie susilaukia neigiamo dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių požiūrio. Opozicijai priklausančių asmenų veikla yra apibūdinama kaip netinkama ir sunkiai suvokiama. Tai yra vienas iš būtų rodyti galią kitų asmenų atžvilgiu, kada jie yra apibūdinami neigiamai. Galima tik nuspėti, kad save ir savo veiklą dešiniųjų pažiūrų politikai laiko teigiamą. Tiesiogiai tai nėra pasakyta. Pastebima, kad šiame pavyzdyje žemojo modalumo raiška, šio darbo autorės nuomone, virsta aukštojo modalumo priemone dėl šalia modalinio veiksmažodžio esančios neigiamos konotacijos leksikos, ir, žinoma, neigiamai apibūdinamų opozicijos atstovų. 28 pavyzdys taip pat yra susijęs su ketinimais, kuriuos sunku suvokti dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariams. Keliamas retorinis klausimas, ar iš tikrųjų socialdemokratai bandys įsitvirtinti valdžioje po kitų Seimo rinkimų. Taip išryškėja veiksmo tikimybė, siejama su modalumu: *rengiatės ateiti į valdžią*. Svarbu akcentuoti, kad toks pasakymas, vartojamas be platesnio konteksto, būtų priskiriamas žemojo modalumo raiškai, tačiau šiuo atveju, darbo autorės nuomone, taip nėra, pasakyme rodoma galia. O tai atskleidžia ir daiktavardis *propaganda*, kuris turi neigiamą konotaciją. 29 pavyzdyje galia reiškiamą vartojant modalinį veiksmažodį *siekiate*. Pateikiamas labai konkretus teiginys, kad tam tikrų pažiūrų Seimo nariai, neatsižvelgdami į jokiais aplinkybes, bandys sukliudyti energetikos sektoriaus pertvarkai. Šio darbo autorės nuomone, 29 pavyzdyje galiai reikšti yra svarbi veiksmažodžio *sukliudyti* semantika irrieveiksmis *žūtbūt*. Lietuvių kalbos žodyne (LKŽe, 2016) yra pateikiama *sukliudyti* reikšmė kaip *sutrukdyti*. Atsižvelgiant į šio pavyzdžio kontekstą ir į žodyne pateiktas reikšmes, galima teigti, kad šis veiksmažodis turi (bent jau šiuo atveju) neigiamą konotaciją. Pažymėtina, kadrieveiksmiai padeda sustiprinti modalumo ir galios raišką sakinyje. Lietuvių kalbos žodyne (LKŽe, 2016) pateikiama *žūtbūt* reikšmė yra *neatsižvelgiant į nieką, būtinai*. Galima tvirtinti, kad ši pasakymo raiška, vartojama su modaliniu veiksmažodžiu *siekti*, išreiškia būtinybę ir privalėjimą. Todėl tipiškos žemojo modalumo raiškos priemonės, darbo autorės nuomone, tampa aukštojo modalumo raiška.

Apibendrinant aukštojo modalumo raiškos, kurią dešiniųjų pažiūrų politikai vartoja galiai demonstruoti kitų pažiūrų Seimo narių atžvilgiu, analizę galima teigti, kad pasirenkami tiesiogiai su galia susiję modaliniai veiksmažodžiai, reiškiantys būtinybę ar privalėjimą, tačiau taip pat vartojami ir tokie modaliniai veiksmažodžiai, kurie yra įprastai siejami su galimybe, noru ir ketinimu atlikti tam tikrą veiksmą, taigi paprastai siejami su žemuju modalumu. Tačiau

pažymėtina, kad *galėti*, *ketinti*, *bandyti* ir kiti tipiški žemojo modalumo raiškos veiksmažodžiai tam tikrame aptartame kontekste įgauna būtinybės, privalėjimo reikšmę, todėl buvo interpretuoti kaip aukštojo modalumo raiška. Ši raiška ir platesnis sakinių kontekstas taip pat pabrėžia dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių tvirtą poziciją ir norą parodyti savo viršenybę. Galios demonstravimas padeda pamatyti tam tikrą skirtį (mes – teigiami, jūs – neigiami). Dešiniųjų pažiūrų politikai nevengia kritikuoti kitų Seimo narių, jų darbo ir elgesio, kuris suvokiamas kaip netinkamas, turintis neigiamą atspalvį.

2.2.2. Žemojo modalumo raiška solidarumo santykiams atskleisti

Žemasis modalumas šiame darbe yra siejamas su solidarumo raiška. Šiuo modalumu perteikiama galimybė, kad kažkas įvyks (Mikučionis, 2007, 189; Hacquard, 2009, 3; Vaisėtaitė, 2009, 25). Kaip atskleidė tiriamosios medžiagos analizė, pasirinkus žemojo modalumo raiškos priemones atskleidžiamas noras tapatintis su kitų pažiūrų Seimo nariais, kuriuos vienija bendras darbas, bendros problemos ir siekiai (Juzelėnienė, Baranauskienė, 2011, 101). Žemojo modalumo raiška nėra tokia kategoriška, jai tipiška galimumo reikšmė. Čia tampa svarbi ne būtinybė ir privalėjimas, o noras, nusiteikimas kažką padaryti (Hacquard, 2009, 3). Kaip atskleidė analizė, pasirinkus žemojo modalumo raišką išryškėja ne tokia tvirta dešiniųjų pažiūrų Seimo narių pozicija, nepateikiama kaltinimų, nėra neigiamo požiūrio kitų Seimo narių atžvilgiu. Atlikus konkordanso eilučių analizę, galima teigti, kad dešiniųjų pažiūrų politikai, rodydami solidarumą kitų politinių pažiūrų Seimo narių atžvilgiu, vartoja modalinius veiksmažodžius *galėti* ir *norėti*. Su modaliniu veiksmažodžiu *galėti* rasta 13 pavyzdžių, o su *norėti* – 3. Šio darbo autorės nuomone, veiksmažodžiai *galėti* ir *norėti* tampa žemojo modalumo raiškos priemonėmis tada, kai jie suvestiniame tarinyje eina drauge su reikšmine dalimi, kurios pagrindas nėra neigiamos konotacijos veiksmažodis.

Taigi žemojo modalumo raiška nėra tokia kategoriška, neišreiškiamas menkinamasis požiūris, pasakymo kontekste nevartojama tiek daug neigiamos konotacijos leksikos. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad iš 113 pavyzdžių 16 pavyzdžių yra priskirti žemojo modalumo (t. y. solidarumo) raiškai. Galima teigti, kad solidarumo raiška pasirinktu tiriamuoju aspektu visiškai nedominuoja dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių kalboje. Išanalizavus tiriamąją medžiagą pastebėta, kad tokia raiška dažniausiai pasirenkama, kada kalbama apie procedūrinius

dalykus. Pasakymuose yra perteikiama tokia informacija, kuri susijusi su siūlymais, pastebėjimais, pritarimais, pasisakymais ir kitais, neutralią reikšmę turinčiais, pasakymais.

Kalbant apie procedūrinius dalykus yra vartojama žemojo modalumo raiška sąlygos sakiniuose, kuriuose pateikiami pasiūlymai, yra modalinis veiksmažodis *norėti*, siejamas su tam tikra galimybe, pavyzdžiui:

30. *Jeigu jūs norite kalbėti už, tai galite.*

31. *Taip, iš tikrųjų, aš esu tikra, kad NATO ateis ir apgins, aš nekvestionuoju mūsų narystės NATO, bet tam mes ir parengėme Ginkluotos gynybos koncepciją, visi pinigai ir finansiniai skaičiavimai yra pateikti Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui, yra pateikti Prezidentei, ir jeigu jūs norėsite susipažinti su neviešo naudojimo medžiaga, tai tikrai galima komitete to paprašyti, ir mes galėsime pateikti, atsiųsime, kad žmonės galėtų susipažinti, kokių lėšų iš tikrųjų reikės ilgalaikėje perspektyvoje, kad įgyvendintume bent minimalią struktūrą, kuri galėtų gintis nuo galimo užpuolimo.*

30 pavyzdyje įvardijamas leidimas kalbėti. Tokie pasakymai yra dažni politiniame diskurse, kai suteikiama galimybė pasisakyti už arba prieš pateiktą projekto siūlymą. 31 pavyzdyje taip pat įvardijamas leidimas ir suteikiama galimybė susipažinti su neviešo naudojimo medžiaga, jeigu tik Seimo nariai to pageidauja. Galima teigti, kad solidarumas dešiniųjų politikų kalbose pasireiškia tuomet, kada aptariamose procedūrose, rutininiai, monotoniški darbai, o ne diskusijos.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad solidarumui reikšti vartojama ir kita žemojo modalumo raiškos priemonė – veiksmažodis *galėti*. Buvo rasti 2 tokie atvejai, kada tarinio prasmine dalimi eina veiksmažodis *siūlyti*, pavyzdžiui:

32. *Jūs galite siūlyti, įregistruoti pasiūlymą pratęsti sesiją iki 8, 10, 15.*

33. *Dėl 20 darbo vietų – tikrai tą skaičių jūs galite siūlyti kitokį, pavyzdžiui, dabar, kur jau ne kartą viešai skelbta, „Barclays“ investicijos, t.y., mano žiniomis, per 200 darbo vietų.*

Pažymėtina, kad šie pavyzdžiai taip pat yra susiję su procedūriniais dalykais. 32 pavyzdyje suteikiama galimybė pateikti tam tikrus siūlymus. 33 pavyzdyje kalbama apie tam tikrą skaičių darbo vietų, kurias gali pasiūlyti Seimo nariai. Šie pavyzdžiai, kuriuose esama žemojo modalumo raiškos, sietini su solidarumu, nes dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai išreiškia

galimybę pasirinkti kitų pažiūrų politikams. Čia nėra jokio kategoriškumo arba būtinybės atlikti tam tikrus veiksmus.

Kituose pavyzdžiuose taip pat vartojamas žemojo modalumo veiksmažodis *galėti*, tačiau aptariamieji tokie aspektai, kurie susiję su nuomonės išsakymu, klausimais ir kitais aspektais, kuriuos gali pamatyti arba pastebėti kitų politinių pažiūrų Seimo nariai. Todėl tarinio prasminė dalimi eina kalbėjimo, matymo ir kiti veiksmažodžiai, pavyzdžiui:

34. *Gerbiamieji kolegos, **primenu**, kad po Seimo nutarimo projekto pateikimo dvi savaites komitetai svarstys šį nutarimo projektą ir po to Seime vyks diskusijos, kuriose **jūs galėsite išsakyti** savo nuomones.*
35. *Šiuo atveju, gerbiamieji kolegos, kviečiu pasiruošti. Balsuosime. Nėra, dėl tokių dokumentų nėra. **Jūs galėjote pasisakyti** diskusijoje, šiuo atveju nėra pasisakymų dėl motyvų. Gerbiamieji kolegos, prašau pasiruošti ir balsuosime.*
36. *Aš todėl sau leisiu tarti keletą žodžių apie visą mūsų pasiūlymų esmę ir visus teikiamus projektus, nes jie vienas su kitu yra tarpusavy susiję. Todėl **jūs galite klausti** manęs dėl visų kitų projektų.*
37. *Kadangi statutinė norma yra tokia, kad laiko tam skiriama tik pusvalandis, tai tie, kas norite iš pirmų lūpų girdėti atsakymus į jums rūpimus klausimus, **jūs galite suderinti** Sekretariate laiką, kas norite susitikti iki antradienio su Seimo Pirmininku A. Valinsku*
38. *Šis lapelis jums yra išdalintas, **jūs galite jį pastebėti**, jis guli jums ant stalo.*
39. *Dar vienas dalykas, kuriuo vėlgi, žiūrint į ekonominius parametrus, manau, kad tikrai **galime pasidžiaugti**, tai kairiajame grafike **jūs galite įžiūrėti**, kaip dramatiškai pasikeitė einamosios sąskaitos balansas, kuris **mums** visada buvo didelė problema, ir tai, kad per šiuos metus iš giliai neigiamos ekonominės sąskaitos deficito **mes jau priartėjome** faktiškai prie teigiamų skaičių.*
40. *Galutinėje išvadoje, gerbiamieji kolegos, skirtingų komitetų padarytas išvadas ir siūlymus **jūs galite pamatyti**.*

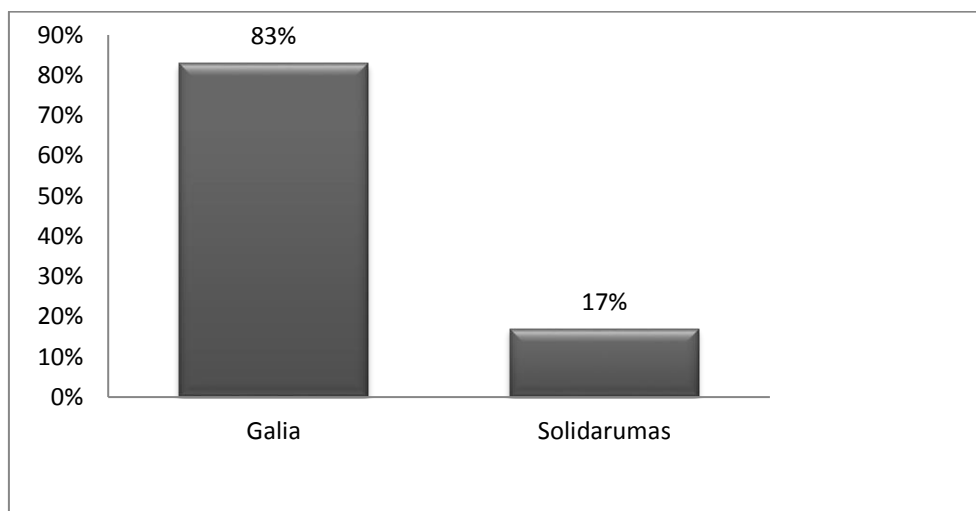
Pastebima, kad šiuose pavyzdžiuose yra išreiškiamas solidarumas kitų pažiūrų politikų atžvilgiu. Kitų pažiūrų politikams suteikiama galimybė atlikti tam tikrus veiksmus. 34 pavyzdyje apeliuojama į ateities įvykius, modalumas padeda perteikti galimybę, susijusią su nuomonės išreiškimu. Šis pasakymas yra kaip priminimas apie artėjančius įvykius, kada Seimo nariai turės galimybę pateikti tam tikras idėjas, sumanymus ir mintis. 35 pavyzdyje kalbinė raiška yra itin sustabarėjusi. Tokie pasakymai yra dažni politiniame diskurse, kada suteikiama galimybė pasisakyti už arba prieš tam tikrus projektus, įstatymus ir jų pataisas. Šiame pavyzdyje žemasis

modalumas (solidarumas) išreiškiamas per suteiktą galimybę. Toks pavyzdys negalėtų priklausyti aukštojo modalumo raiškai, nes nėra kategoriškas ir neturi menkinamosios reikšmės. 36 pavyzdyje solidarumas reiškiamas, kada tvirtinama, jog kitų pažiūrų Seimo nariai gali teirautis dėl visų iškilusių klausimų, susijusių su projektais. Žemasis modalumas rodo galimybę, atlikti tam tikrus dalykus. 37 pavyzdyje suteikiama galimybė suderinti tam tikrą laiką Sekretoriato, jei tik Seimo nariai to pageidauja. Paskutiniuose trijuose pavyzdžiuose yra vartojama įprasta žemojo modalumo raiška, kuri perteikia galimybę pamatyti tam tikrus dokumentus (38 pvz.), sąskaitos pokyčius (39 pvz.) ir išvadas (40 pvz.). Nei viename pavyzdyje nėra vartojama kategoriška raiška, ją galima būtų apibūdinti kaip pakankamai neutralią, kadangi kalbama apie procedūrinius dalykus. Šiek tiek išsiskiria 39 pavyzdys. Jame galima pastebėti, kad dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai tapatinasi su kitų pažiūrų politikais, kada sako, kad *galime pasidžiaugti* dėl einamosios sąskaitos balanso, taip pat įvardija, jog *mes* turėjome didelę problemą, bet kartu pasiekėme geresnių rezultatų. Šiame pavyzdyje išreiškiamas solidarumas, rodomas susitelkimas ir tapatumas su visu Seimu. Šio darbo autorė pritaria kitų tyrėjų mintims, kad solidarumas pasireiškia per vieningumą, susitelkimą, bendrumą žyminčią kalbinę raišką (Juzelėnienė, Baranauskienė, 2011, 101–102). Svarbu akcentuoti, kad šia solidarumo raiška, kuri pateikiama 39 pavyzdyje, yra „bandoma sukurti politiko ir adresato bendrų požiūrių, interesų, psichologinio bendrumo įspūdį“ (Juzelėnienė, Baranauskienė, 2011, 102). Tačiau taip pat paminėtina, kad dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariams tipiška vartoti tokią raišką tada, kai kalbama apie procedūrinius dalykus, bet iš esmės nėra tipiška vartoti tapatumą su kitais politikais rodančią kalbinę raišką, kai aptariami valstybės reikalai.

Išanalizavus žemojo modalumo raiškos atvejus, galima teigti, kad dešiniųjų politinių pažiūrų atstovai vartoja tokią kalbinę raišką, kai siekiama parodyti galimybę atlikti tam tikrus veiksmus. Tokie pasakymai nėra kategoriški, jiems būdinga solidarumo raiška, bet ji siejama tik su procedūriniais dalykais. Žemojo modalumo raišką perteikia suvestiniai tariniai, t. y., modaliniai veiksmažodžiai *galėti* ir *norėti* bei su jais einantys kiti veiksmažodžiai, kurie turi pakankamai neutralų atspalvį. Buvo rastas tik vienas atvejis, kada dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai akivaizdžiai rodė norą susitapatinti su kitų pažiūrų politikais (39 pvz.). Solidarumo raiška tokiu atveju siejama su vieningumą, susitelkimą ir bendrumą žyminčia leksika (Juzelėnienė, Baranauskienė, 2011, 101–102).

2.3. Kairiųjų politinių pažiūrų Seimo narių galios ir solidarumo raiškos tyrimas

Žvelgiant į diagramą (žr. 4 pav.) galima pastebėti, kad 83% surinktos tiriamosios medžiagos sudaro galios raiškos atvejai, o 17% – solidarumo raiška (plg. dešiniųjų atitinkamai 86% ir 14%). Gretinant gautus duomenis su dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių kalbine raiška, galima teigti, kad tiek vienu, tiek kitų pažiūrų politikai yra linkę dažniau rodyti galią ir viršenybę vieni kitų atžvilgiu, o ne solidarumą.

4 pav. Kairiųjų politinių pažiūrų Seimo narių galios ir solidarumo raiškos dalis

Toliau aptariami konkretūs galios ir solidarumo raiškos atvejai, siejami su aukštuoju ir žemuoju modalumu, kurį vartoja kairiųjų politinių pažiūrų Seimo nariai.

2.3.1. Aukštojo modalumo raiška galios santykiams atskleisti

Kaip ir buvo minėta šiame darbe anksčiau, aukštąjį modalumą įprasta sieti su būtinybe. Jo raiška atskleidžia galios santykius, kadangi būtinybė kažką atlikti yra susijusi su priverstinai atliekamais darbais, daroma įtaka adresato sprendimams ir jo elgesiui. Atlikus tyrimą buvo pastebėta, kad kairiųjų politinių pažiūrų Seimo nariai taip pat, kaip dešiniųjų pažiūrų politikai, vartoja aukštojo modalumo veiksmą *turėti*, siejamą su galios ir dominavimo santykiais. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad kairiųjų pažiūrų politikai jį vartoja rečiau. Buvo rasta 10 pavyzdžių, kuriuose *turėti* yra suvestinio tarinio dalis:

41. Vadinasi, jeigu **jūs** manote, kad valstybinė įmonė Kauno oro uostas, dirbanti pelningai, neturinti jokių problemų ir galinti plėstis, yra kažkuo, kaip sakyti, nepranašesnė už akcinę bendrovę, tai **jūs turite tą įrodyti**.
42. Visos Vyriausybės bandė įtikinti verslui– juk jis nuves Lietuvą į rojų. Vedė vedė į kapitalistinį rojų– atvedė į krizę. Kai atvedė į krizę, pradėjo šaukti: Vyriausybė, padėk, valstybe, pagelbėk. Iš kur. Mokesčius darykit kuo mažesnius, nieko nereguliuokit, o paskui, kai jie patys atvedė ekonomiką į krizę, prašo: valstybe, padėk– atleisk nuo mokesčių, duok kreditus, padenk palūkanas ir t.t. **Palaukit**, gerbiamieji, ar ne paradoksas. Ir tada Vyriausybė imasi mušti pensininkus, gydytojus, mokytojus, darbininkus, **jūs atsakingi, jūs turit didesnę našta nešti dėl ekonominės krizės, kitaip neišeina**.

Šiuose pavyzdžiuose išreiškiamas privalėjimas atlikti tam tikrus dalykus. 41 pavyzdyje reikalaujama įrodymų, t. y., pateikti išsamią informaciją, savo nuomonę paremti faktais. Aukštojo modalumo raiška šiame pavyzdyje yra siejama su suvestiniu tariniu, kurį sudaro modalinis veiksmožodis *turėti* ir tarinio prasminė dalis *įrodyti*. Atkreipiamas dėmesys į 42 pavyzdį, kuriame apibūdinama labai nepalanki valstybės situacija, siejama su krizės laikotarpiu. Pastebima, kad šiame pavyzdyje yra vartojama negatyvi leksika. Pirmoji aptariamo pavyzdžio dalis mini anksčiau valdžiusius Seimo narius, prieš tai buvusias visas *Vyriausybes*. Tačiau vėliau pereinama prie konkretnės raiškos, kada kreipiamasi į kitų pažiūrų Seimo narius, pavyzdžiui, *palaukit, gerbiamieji*. Valdantieji Seimo nariai privalo prisiimti atsakomybę už visa tai, kas atsitiko valstybėje, dėl krizės padarinių, sumažėjusio šalies biudžeto. Aukštasis modalumas yra reiškiamas suvestiniu tariniu, kurį sudaro modalinis veiksmožodis *turit* ir su juo einanti prasminė tarinio dalis – frazeologizmas *nešti našta*. Lietuvių kalbos žodyne (LKŽe, 2016) pateikiama *naštos* reikšmė yra *sunkumas, vargas*. Šiame pavyzdyje sakoma, kad *jie* turi imtis didesnės atsakomybės, daugiau dirbti. Tai išreiškia frazeologiniu junginiu. Apibendrinant galima teigti, kad kairiųjų pažiūrų politikai rodo galią ir viršenybę, vartodami tiesioginę, su būtinybe ir privalėjimu, susijusią raišką. Tačiau atkreipiamas dėmesys, kad, skirtingai negu dešiniųjų pažiūrų politikai, kairiųjų politinių pažiūrų Seimo nariai reikšdami galią, nevartoja tokių pasakymų, kurie siejami su klausymo, kalbėjimo veikla.

Tiriamosios medžiagos analizė neabejotinai atskleidė, kad kairiųjų politinių pažiūrų Seimo nariai, vartodami aukštojo modalumo raišką, neigiamai apibūdina dešiniuosius ir taip rodo galią jų atžvilgiu, pavyzdžiui:

43. Ir iš šiandienos interpeliacijos jūs **turėtumėt daryti** išvadas, o ne tik užsispyrę tvirtinti, kad viskas gerai ir sėkmė yra garantuota. (Sakoma krikščionims demokratams)

44. *Konstitucinis Teismas pripažino, kad pensija yra nuosavybė. Dabar jūs kėsinatės į tą nuosavybę. Aš suprasčiau, kad galbūt sunkmečiu reikia kažką daryti, bet **jūs turėtumėte kartu pristatyti ir kažkokį kompensavimo mechanizmą.** Dabar nieko neklausę norite tą nuosavybę kažkaip sumažinti, dalį jos atimti, jeigu taip paprastais kalbant. (Sakoma krikščionims demokratams)*
45. *Aš kreipiuosi į **krikščionis demokratus.** Gerbiamieji, **jūs turėtumėte mylėti** kiekvieną Dievo kūrinį, nepriklausomai nuo to, ar jis jūsų akimis tobulas, ar ne. Ir palikite asmenims jų asmeninį gyvenimą, nekiškite per prievartą tų savo vertybių.*

Šiuose pavyzdžiuose (43, 44, 45) yra vartojama tariamoji nuosaka, kuri perteikia tarsi norą auklėti kitų politinių pažiūrų Seimo narius (šiuo atveju krikščionis demokratų). 43 pavyzdyje galia rodoma vartojant tariamosios nuosakos formos modalinį veiksmažodį *turėtumėt* ir su juo einančią prasminę tarinio dalį – veiksmo veiksmažodį *daryti*. Taip pat svarbus šio pavyzdžio platesnis kontekstas, kadangi pabrėžiama krikščionių demokratų savybė – užsispyrimas, kuri kairiųjų politinių pažiūrų Seimo narių suvokiama kaip neigiama. 44 pavyzdyje taip pat išreiškiamas priešiškas krikščionių demokratų atžvilgiu. Pateikiamas tarsi kaltinimas *kėsinatės į tą nuosavybę*. 45 pavyzdyje pateikiami priekaištai dėl per didelio dėmesio konservatorių toleruojamoms vertybėms ir jų sklaidai visuomenėje. Šiuo pasakymu stengiamasi tarsi pamokyti oponentus. Vartojama tariamoji nuosaka, šio darbo autorės nuomone, galbūt šiek tiek susilpnina aukštojo modalumo raišką, atsiranda tarsi švelnesnis šio pasakymo atspalvis. Aukštasis modalumas tarsi atskleidžia ne kategorišką būtinybę elgtis taip ir ne kitaip, o siekį patarti auklėti kitų pažiūrų Seimo narius.

Išanalizavus pavyzdžius, pastebėta ir tai, kad galios raiška kai kuriais atvejais yra reiškiamą įprastai žemojo modalumo raiškai priskiriamais veiksmažodžiais, kaip tai buvo pastebėta ir analizuojant dešiniųjų pažiūrų Seimo narių pasisakymų pavyzdžius. Ir kairiųjų politinių pažiūrų Seimo nariai galiai reikšti vartoja žemojo modalumo veiksmažodį *norėti*. Šio darbo autorės nuomone, kaip jau buvo minėta, kiekvienu atveju svarbu atsižvelgti į pasakymo kontekstą. Žemojo modalumo raiška tampa aukštojo modalumo raiška, kai pasitelkus ją pateikiami kategoriški tvirtinimai, sakinyje išryškėja menkinamoji reikšmė, atsiranda priešiškas nusiteikimas kitų politinių partijų, tam tikrų pažiūrų atžvilgiu, pavyzdžiui:

46. *Ar jūs norite nuvaryti privalomąjį sveikatos biudžetą ta linkme, kad jis įsiskolintų ir po to mes turėtume deficitų įsiskolinimus, ar taip sutvarkyti asignavimus, kaip nurodo Valstybinė ligonių kasa.*

47. *Jūs norite legaliai nelegalų kontrabandinį alkoholį parduoti ir darote visas kliūtis, kad efektyviai veiktų kontrolė. Todėl mes ir nedalyvaujame.*
48. *Tai šiuo atveju nepamirškim dar vieno aspekto: kiekvienos tautos arba kilmės, kitos tautos kilmės pavardė– tai kartu ir žmogaus tapatybė. Tai jūs norite pakeisti žmogaus tapatybę. Parašykim tą pačią pavardę sulietuvintai, tai bus Henris.*

Šiuose pavyzdžiuose yra atskleidžiami netinkami kitų politinių pažiūrų Seimo narių veiksmai. 46 pavyzdyje žemojo modalumo raiška tampa aukštojo modalumo dėl pasakyme vartojamo veiksmožodžio *nuvaryti* neigiamos konotacijos. LKŽe (2016) pateikiamos vienos iš tokių reikšmių, kurias galima sieti ir su šiuo pavyzdžiu: *nugyventi, nuskurdinti, nesąžiningai, netinkamai ką padaryti, nustumti, nuridenti į kokią vietą ar žemyn*. Taip pat svarbus yra ir kontekstas, kadangi kalbama apie galimus netinkamus veiksmus, kurie padarytų žalą privalomajam sveikatos draudimui (*jis įsiskolintų*). 47 pavyzdyje galia reiškiamas tarinio prasmine dalimi, siejama su nelegalaus alkoholio pardavimu. Pateikiami tarsi kaltinimai dėl netinkamų ir nesąžiningų veiksmų. 47 pavyzdyje taip pat yra labai svarbus antras sakinytis, kuriame išreiškiamas kairiųjų politinių pažiūrų pozicija. Kaip jau buvo minėta anksčiau, galios demonstravimas yra siejamas su tam tikra skirtimi, kada *mes* ir *mūsų* veikla suvokiama kaip teigiama, o *kiti* asmenys ir jų veiksmai apibūdinami neigiamai. Šią skirtį galima atpažinti ir 47 pavyzdyje, kadangi pirmas sakinytis susijęs su kitų pažiūrų politikų nederamais veiksmais, o antruoju sakiniu pabrėžiama, kad *mes* (kairiųjų pažiūrų politikai) tokiuose dalykuose nedalyvaujame. Taigi *mes* šiame kontekste suvokiami labai teigiamai, o *jie* – neigiamai. 48 pavyzdyje iš pradžių tarsi rodomas tapatumas su kitų pažiūrų politikais, kada vartojama liepiamosios nuosakos daugiskaitos pirmojo asmens forma *nepamirškim*. Tačiau po to pateikiamas tam tikras priekaištas, kad politikai **nori pakeisti žmogaus tapatybę**. Žinoma, šiuo atveju yra svarbus kontekstas, juk kalbama apie užsieniečių sulietuvintą vardą ir pavardę asmens dokumentuose. Kairiųjų politinių pažiūrų Seimo nariai tokiems įstatymams nepritaria ir nepalaiko kitų Seimo narių, kurie tokias idėjas pateikė. Rodomas priešiškus ir neigimas nusiteikimas kitų pažiūrų politikų atžvilgiu.

Kaip ir dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių, taip ir kairiųjų pažiūrų politikų aukštojo modalumo raiška, sietina su veiksmožodžiu *norėti*, vartojama sąlygos sakiniuose, pavyzdžiui:

49. *Jeigu jūs norite postais ir kokiais nors pasiūlymais turėti laikiną daugumą, tai jūs einate tuo keliu.*

50. **Jeigu jūs norite iš tikrųjų įveikti korupciją, tai ten vadovus reikia ypač saugoti, gerbti ir visokeriopai padėti. O jūs balsuojate taip, kad juos būtų galima bet kada atleisti; kai jis bus profesionalumo viršūnėje, jį būtinai reiks pakeisti kitu– silpnu, nesuvokiančiu, neprofesionali, ir tada vėl tegyvuoja korupcija.**
51. **Jeigu jūs norite tarnauti keliems oligarchams, tai nepritarkite mano pataisoms. Bet iš tikrųjų geriau mokėti žmonėms algą ir leisti pasirinkti, kur jiems valgyti, kokiomis paslaugomis naudotis, o ne maitinti žmones išėjusiomis iš apyvartos MAXIMOS mišrainėmis.**

Pažymėtina, kad šiuose pavyzdžiuose išreiškiamos tam tikros sąlygos ir reikalavimai, kaip turi elgtis kitų pažiūrų Seimo nariai. 49 pavyzdyje galia reiškiamas prasminis tarinio dalimi – *turėti*. Taip pat ir tiesiogine nuosaka *einatė tuo keliu*, kuri akcentuoja, kad kitų pažiūrų politikai daro netinkamus veiksmus. 50 pavyzdyje galiai reikšti svarbus ne tik modalinis veiksmažodis *norėti*, kuris eina su neigiamos konotacijos daiktavardžiu *korupcija*, bet ir tai, kad kairiųjų pažiūrų politikai išreiškia reikiamą ir privalėjimą atlikti tam tikrus veiksmus, teigdami, jog *reikia ypač saugoti, gerbti ir visokeriopai padėti vadovams*. Taigi galia 50 pavyzdyje reiškiamas suvestiniu tariniu ir kitoje sakinio dalyje esančiu privalėjimą reiškiančiu beasmeniu modaliniu žodžiu *reikia*. 51 pavyzdyje vartojama įprasta sąlygos sakinio forma su liepiamąją nuosaka, kuri buvo rasta ir dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių kalboje. Spėtina, kad šiuo pavyzdžiu stengiamasi pabrėžti, jog kitų pažiūrų politikai stengiasi tarnauti ne savo šaliai ir jos žmonėms, o *oligarchams*. Šiame kontekste tai būtų siejama su pasiturinčiais asmenimis, nuo kurių priklauso įvairūs priimami sprendimai, nepalankūs Lietuvos visuomenei. O tą atskleidžia kito sakinio kontekstas, kada išreiškiamas mintis – *žmones maitinti produktais, kurių pasibaigė galiojimo laikas*.

Atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad kairiųjų politinių pažiūrų Seimo nariai (kaip ir dešiniųjų) vartoja žemojo modalumo veiksmažodį *norėti*, kai kalba apie kitų politikų nederamą elgesį ir netinkamai panaudojamą valstybės biudžetą. Išreiškiamas nepasitenkinimas ir rodoma galia, pavyzdžiui:

52. *Gerbiamieji kolegos, aš žiūriu į konservatorius, jūs norite leisti dūmus ir svarstyti šitame Seime absoliučiai nesvarbius klausimus.*
53. *Būkite teisingi ir pasakykite, o tai, kad jūs padarėte ten, kur nereikia, išlaidavimą, dabar jūs verčiate kaltę mums, kad mes pakėlėme pensijas. Na, tiesiog stebuklą stebuklas, stebuklą šalis! Dabar jūs norite dar skriausti tuos pensininkus atimdami pensijas ir dar neleisdami jiems iš lietuviško stažo padidinti pensijas.*

54. *Kodėl jūs norite padidinti atlyginimą visą laiką tikrai vienai komisijai, kuri labai problemišškai gina mūsų vartotojiškas teises, nes po paskutinio padidinimo jie iš karto padidino elektros tarifą visiems vartotojams.*

55. *Ne mes iš kairės, bet jūs iš dešinės. Norite ne atimti, aš noriu pasakyti, **jūs norite paimti iš mokančių daug didesnius mokesčius** ir jiems po to duoti mažiau per tam tikras išmokas.*

Visuose šiuose pavyzdžiuose apibūdinamas kitų pažiūrų politikų (konservatorių) netinkamas darbas ir nederamai atliekami veiksmai. Kaip jau buvo minėta šiame darbe, galios santykius sustiprina neigiama informacija apie kitų asmenų veiksmus. 52 pavyzdyje žemojo modalumo raiška virsta aukštesniu modalumu dėl pavartotos meninės raiškos priemonės *leisti dūmus* ir platesnio sakinio konteksto. Darbo autorės nuomone, atsižvelgiant į viso pavyzdžio kontekstą, *leisti dūmus* atitinka *tinginiauti, nieko neveikti* reikšmę. Taip pabrėžiama, kad konservatoriai nori svarstyti nereikšmingus klausimus ir problemas. Tai yra žemojo stiliaus, šnekamosios kalbos frazeologizmas. Pastebima tendencija, kuri išryškėja kairiųjų ir dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių kalboje, kad kai tik norima pažeminti, sumenkinti kitus asmenis, tai pasirenkamos šnekamosios kalbos raiškos priemonės prie modalumą reiškiančio veiksmožodžio. O tai sustiprina galios reikšmę.

53, 54, 55 pavyzdžiai yra siejami su netinkamai naudojamu biudžetu. Ryškėja tam tikri kaltinimai kitų pažiūrų Seimo nariams dėl netinkamo finansų panaudojimo. 53 pavyzdyje vartojamas veiksmožodis *skriausti* turi neigiamą konotaciją. Lietuvių kalbos žodyne (LKŽe, 2016) pateikiama viena iš šio veiksmožodžio reikšmių yra *daryti žalą, nuostolį*. Pastebima, kad suvestinis tarinys, kurį sudaro modalinis veiksmožodis, turintis noro, ketinimo kažką atlikti reikšmę, yra vartojamas su prasmine tarinio dalimi *skriausti*. Šis suvestinis tarinys išreiškia galią kitų pažiūrų Seimo narių atžvilgiu, kadangi tai yra tarsi kaltinimas dėl netinkamai daromų veiksmų. Darbo autorės nuomone, taip pat būtų pravartu atsižvelgti į daiktavardžio *skriauda* reikšmę. Lietuvių kalbos žodyne (LKŽe 2016) pateikiama reikšmė yra *neteisingas su kuo pasielgimas, neteisybė, žala, nuostolis*. Taigi daroma prielaida, kad kitų pažiūrų politikai neteisingai ir nederamai elgiasi su pensininkais. 53 pavyzdyje svarbią reikšmę turi visas kontekstas. Galia reiškiamas ne tik suvestiniu tariniu, tačiau ir šio pavyzdžio pirmu sakiniu, kada vartojama liepiamoji nuosaka, nukreipta į tam tikrą Seimo narių elgesį *būkite teisingi*. Taip pat teigiama, kad jūs *verčiate kaltę mums, kad mes pakėlėme pensijas*, o tai rodo kaltinimą ir priekaištavimą. Svarbią reikšmę turi ir antrasis 53 pavyzdžio sakinytis *tiesiog stebuklą stebuklas, stebuklą šalis*, kuris iš tikrųjų yra siejamas ne su *nuostabiais, nepaprastais* (LKŽe, 2016) dalykais, o su prieštariniais aspektais, kurie šiame kontekste yra hiperbolizuojami, suteikiama

perkeltinė reikšmė. Taigi šiame pavyzdyje galia reiškiamą suvestiniu tariniu, liepiamąją nuosaka, pateikiamais kaltinimais ir priekaištais bei hiperbolizuojant tam tikras situacijas.

54 pavyzdyje taip pat pastebimas kairiųjų politinių pažiūrų Seimo narių neigiamas nusiteikimas kitų pažiūrų politikų atžvilgiu, kada kalbama apie netinkamą finansų panaudojimą. Keliamas klausimas, kuris reikalauja tam tikro paaiškinimo, priežasčių atskleidimo. Suponuojama, kad kitų pažiūrų politikai netinkamai elgiasi, o tai rodo žodžių junginys *norite padidinti* (atlyginimą), kuris perteikia galios demonstravimą, kadangi pajamų didinimas siejamas su problemišku vienos komisijos elgesiu, o ne su nusipelnusiais šių pinigų asmenimis.

55 pavyzdyje galia yra rodoma dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių atžvilgiu, o tai rodo pirmas šio pavyzdžio sakiny *ne mes iš kairės, bet jūs iš dešinės*. Galios demonstravimas yra siejamas su suvestiniu tariniu, kurį sudaro modalinis veiksmažodis *norėti* ir prasminė tarinio dalis *paimti*, kuri siejama su dideliais mokesčiais. Taigi remiantis platesniu kontekstu, galima teigti, kad kairiųjų politinių pažiūrų Seimo nariai netoleruoja ir nepitaria kitų pažiūrų politikų elgesiui ir veiksams.

Buvo rasti 2 pavyzdžiai, kada žemojo modalumo veiksmažodis *norėti* yra vartojamas su neigiamą reikšmę turinčiu priešdėliu *ne-*, pavyzdžiui:

56. *Kodėl jūs nenorite žiūrėti į realybę, nuolat jums valdant elektra ir šiluma brangsta, ir vis tiek tuo keliu varote.*

57. *Kodėl jūs nenorite bendrauti su žmonėmis, o būtinai visokiomis užkardomis norite užkirsti kelią, kad apie mus, lietuvius, kurių yra tik 3 mln., visą laiką galvotų kaip apie kokią idiotų tautą, kurie nenori įsilieti į tą bendruomenę, kurios aplinkoje gyvena, su kaimynais nenori sugyventi.*

Abiem atvejais yra keliamas retorinis klausimas, kuris reikalauja, kad būtų pateiktos tam tikros priežastys. 56 pavyzdys yra siejamas su biudžetu ir mokesčių didinimu. Tiek iš prieš tai buvusių pavyzdžių (53, 54, 55), tiek iš šito, galima pastebėti, kad kitų pažiūrų politikai yra apibūdinami labai priešiška, kai kalbama apie įvairius aspektus, susijusius su finansais ir jų panaudojimu. Taip sukuriama nesąžiningų politikų įvaizdis. Retorinis klausimas su modaliniu veiksmažodžiu *nenorite* galėtų būti laikomas ir žemojo modalumo raiška, tačiau atsižvelgiant į platesnį pavyzdžių (56, 57) kontekstą, šio darbo autorės priskiriamas aukštajam modalumui, nes rodo galią kitų pažiūrų politikų atžvilgiu.

Išanalizavus kairiųjų politinių pažiūrų Seimo narių tekstyno medžiagą, buvo pastebėta, kad tiek kairieji, tiek dešinieji savo viršenybei parodyti vartoja žemajam modalumui priskiriamą raišką su modaliniu veiksmažodžiu *galėti*, pavyzdžiui:

58. *Sakykite, kaip jūs galite šitaip kalbėti. Ar sąžinės bent kiek turite kalbėti apie tai, ką jūs ką tik pridarėte, ir verčiate kitiems visą tą bėdą.*
59. *Manau, vynioti į vatą pasiūlymus, kad mes čia svarstome vienas ar kitas funkcijas, tikrai nedera ir ne vieta. Gerbiamieji, mes turime bendro darbo patirtį. Kartu balsavome už Konstitucijos pataisą pirmajame balsavime, kviečiu balsuoti ir antrajame. Jeigu jūs negalite to pateikti, mes tą padarysime per opozicinę darbotvarkę*
60. *Tai kaip valstybė išlaikys dar vieną sumažinimą. Juk vieną kartą mažinimas buvo. Pasekmės yra aiškios. Nejaugi neužtenka vieną kartą iš to pasimokyti. Kaip jūs matote šitą situaciją ir ką jūs galite pasakyti apie bendrą susikalbėjimą ir bendrą aukso vidurio suradimą tarp „Sodros“ biudžeto, tarp valstybės ir savivaldos.*
61. *Tai kur tos tendencijos į gerėjančią pusę. Jūs galite konkrečiai įvardinti be jokios demagogijos ir be jokios praeities analizės.*

58 pavyzdyje yra pateikiamas tam tikras priekaištas, kada klausama, *kaip jūs galite šitaip kalbėti*. Modalinis veiksmažodis galėtų priklausyti žemojo modalumo raiškai, tačiau kitas sakinytis akivaizdžiai išreiškia galią, pavyzdžiui, *ar sąžinės bent kiek turite kalbėti apie tai, ką jūs ką tik pridarėte, ir verčiate kitiems visą tą bėdą*. Pabrėžiamas kitų politinių pažiūrų Seimo narių netinkamas elgesys, kada kreipiamasi teigiant *sakykite* ir po to užduodamas retorinis klausimas su žodeliu *ar*, kuris taip pat išreiškia tam tikrą modalumą. Svarstoma, ar dar nebuvo prarastos moralės normos. Kaip ir buvo minėta anksčiau, šio darbo autorės nuomone, galima teigti, kad platesnis kontekstas žemojo modalumo raišką paverčia aukštojo modalumo raiška. 59 pavyzdyje iš pradžių pateikiamas šnekamosios kalbos frazeologizmas *į vatą vynioti*, kada norima kažką sumenkinti, pažeminti kitus asmenis. Toliau tarsi susitapatinama su kitų pažiūrų politikais, pavyzdžiui, *mes čia svarstome, mes kartu balsavome*. Bet galų gale pateikiama tam tikra sąlyga *jeigu jūs negalite, mes padarysime*. Pažymėtina, kad sąlygos sakiniai sustiprina modalumo reikšmę ir neretai yra vartojami galiai reikšti. Pastebima, kad šiuose pavyzdžiuose (58, 59, 60, 61) galia yra reiškiamą vartojant suvestinį tarinį, kurį sudaro modalinis veiksmažodis *galėti* ir prasminė tarinio dalis – *kalbėjimą reiškiantys veiksmažodžiai*. 60 pavyzdyje suvestinis tarinys įprastai būtų priskiriamas žemojo modalumo raiškai, tačiau žvelgiant į visą pavyzdžio kontekstą, galima pastebėti, kad jis vartojamas galiai reikšti. Tą leidžia teigti pavyzdžio pradžia, kurioje kalbama apie biudžeto mažinimą ir neigiamas to pasekmes. 61 pavyzdyje keliamas tarsi retorinis

klausimas *kur tos tendencijos į gerėjančią pusę*. Suponuojama, kad dabartinė padėtis yra pakankamai bloga. Tačiau pagrindinis aspektas, kuris šiame pavyzdyje rodo galios raišką, yra šalia suvestinio tarinio vartojamas daiktavardis *demagogija*, kuris turi neigiamą konotaciją. LKŽe (2016) pateikiama reikšmė *apgaudinėjimas melagingais pažadais, meilikavimu ir faktų iškraipymas siekiant įgyti palankumą*. Darbo autorės nuomone, tai puikiai atskleidžia galios santykius, kadangi tarsi reikalaujama paaiškinti tam tikrą situaciją, bet iškeliamos sąlygos – kalbėti tai, kas nėra susiję su apgavyste, melu, pataikavimu ir nauda sau.

Kaip buvo pastebėta aptariant dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių kalbinę raišką, modalinis veiksmažodis *galėti* su priešdėliu *ne-* gali tapti ir galios raiškos priemone. Tokią raišką renkasi ir kairieji. Buvo rasti 9 tokie pavyzdžiai:

62. *Gerbiamieji, mes kalbame ne apie visus bedarbius, o apie tuos, kurie turi teisę gauti bedarbio pašalpą. Jie sąžiningai dirbo ir mokėjo įmokas, ir čia **jūs negalite pasakyti**, kad skirtumas liko didelis, nes socialinė išmoka yra 315, o maksimali nedarbo išmoka– 669.*
63. *Jūs **negalite dabar apkaltinti socdemų Vyriausybės**, kad ji trukdo pradėti skaičiuoti... Aš žinau, kad Andrius gali... apkaltinti, kad gali... kad trukdo pradėti skaičiuoti ir lietuvišką stažą papildomai pensijos daliai.*

Iš šių pavyzdžių matyti, kad kairiųjų politinių pažiūrų Seimo nariai (taip pat, kaip ir dešinieji) išreiškia labai tvirtą poziciją suvestiniu tariniu, kurį sudaro modalinis veiksmažodis *galėti* su priešdėliu *ne-* ir šalia jo esanti tarinio reikšminės dalies veiksmažodžio bendratis. Abiejuose šiuose pavyzdžiuose (62, 63) akcentuojama, kad kitų pažiūrų politikai negali elgtis taip, kaip jie norėtų. Vadinasi, jie **privalo** elgtis taip, kaip teigia kairiųjų pažiūrų politikai. Modalinis veiksmažodis *galėti* šiame kontekste įgauna **būtinybės** ir **privalėjimo** reikšmę, siejamą su galios demonstravimu.

Buvo rasti 4 pavyzdžiai, kuriuose galia reiškiamą modaliniu veiksmažodžiu *galėti*, vartojamu tariamąja nuosaka:

64. *Gerbiamieji kolegos, **prašyčiau jūsų atidžiai žiūrėti**, už ką balsuojate. Aišku, aš prisiimu kaltę, kad nepateikiau pasiūlymų, bet **jūs galėtumėte atidžiau skaityti**.*
65. *Aš jums dar kartą specialiai išdalinsiu šitą Alytaus poliklinikos raštą, kad **jūs galėtumėte jame įžvelgti**, kas čia darosi, ir atsakyti sau sąžiningai į klausimą.*
66. *Mielieji kolegos, jau vien šiuo pavyzdžiu **jūs galėtumėte įsiklausyti** ir į kitus pavyzdžius.*
67. *Tai štai jums. Jeigu tai būtų investicijos į šių slėnių statybas, tai ten beveik pusė yra darbo užmokesčio, o nuo pusės jums ateina apie 300 mln. Ir **galbūt** tada ir **jūs galėtumėte***

pažiūrėti, kad nereikia atimti išmoky vaikams nuo 7 metų, kad nereikia atimti pensijų, arba mažinti, tiksliau pasakysiu, našlėms.

Kaip teigiama Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje (DLKG, 2006, 308), „tariamoji nuosaka priklausomai nuo situacijos ir konteksto gali turėti galimybes, sąlygos, pageidavimo ar skatinimo reikšmes“. Šiuose pavyzdžiuose išryškėja pageidavimo ir skatinimo reikšmės, kurios yra siejamos vis dėlto su galios demonstravimu. 64 pavyzdyje svarbu atkreipti dėmesį į pirmą sakinį, kuriame išreiškiamas prašymas. Pastebima, kad veiksmažodžio *prašyti* „tariamoji nuosaka dažnai vartojama vietoj tiesioginės mandagiai prašant“ (DLKG 2006, 308). Tačiau šiame kontekste galima tik spėti arba numanyti, kokią intenciją turi kalbantysis vartodamas tokį pasakymą, kaip *prašyčiau jūsų atidžiai žiūrėti*. Darbo autorės nuomone, šis pavyzdys gali būti priskiriamas galios raiškai todėl, nes pasakymu pabrėžiamas *atidumas (dėmesingumas)*, o šio žodžio vartojimas leidžia darbo autorei daryti prielaidą, kad tai siejama su pageidavimu elgtis būtent taip, o ne kitaip. Taigi su galios raiška. 65, 66, 67 pavyzdžiuose atskleidžiama tokia pati situacija, kaip ir prieš tai aptartame pavyzdyje (64). Kairiųjų politinių pažiūrų Seimo nariai išreiškia pageidavimą ir skatinimą elgtis būtent taip, kaip jie sako. Darbo autorės nuomone, svarbu atsižvelgti į tai, kad skatinimo „atvejais tariamoji nuosaka savo reikšme priartėja prie liepiamosios, tačiau skiriasi mandagumo, atsargumo atspalviu“ (DLKG, 2006, 308). Šiuose pavyzdžiuose taip pat pastebimas tam tikras atsargumas, dėl kurio galima būtų svarstyti, ar tokia raiška neturėtų būti priskiriama žemajam modalumui, siejamam su solidarumu. Tačiau platesnis sakinių kontekstas leidžia manyti priešingai.

Buvo rastas 1 pavyzdys, kada vartojamas modalinis veiksmažodis *galėti*, kuris rodo galią kitų politinių pažiūrų Seimo narių atžvilgiu, bet kartu šiame pavyzdyje išreiškiamas ir tarsi priverstinis susitapatinimas su Seimu, pavyzdžiui:

68. Gerbiamieji kolegos, esant krizei, visą laiką vyko aštrios diskusijos dėl to, kad vis dėlto turtuoliams reikia padidinti pajamų mokesčių, t.y. įvesti progresinę mokesčių sistemą. Ir tos diskusijos vyksta jau 8 metus. Aš nežinau, kaip jūs galėsite normaliai pažiūrėti tautai į akis, kai iš pensininkų atiminėsime varganas pensijas, o tie, kurie gauna 10, 15, 20, 60 tūkst. Lt, jie moka tą patį 15% pajamų mokesčių.

Pastebima, kad šiame pavyzdyje išreiškiamas kaltinimas *jūs* atžvilgiu. Tačiau kartu rodomas ir lyg priverstinis susitapatinimas, kurį atskleidžia veiksmažodis *atiminėsime*. Šis susitapatinimas nėra savanoriškas ir geranoriškas. Šiame pavyzdyje taip pat abejojama, ar kitų

politinių pažiūrų Seimo nariams nebus gėda pažiūrėti visuomenei į akis dėl netinkamai panaudojamo biudžeto. Taigi kuriamas neigiamas kitų pažiūrų įvaizdis ir rodoma galia, kurią išreiškia klausimo raiška.

Kaip ir dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo nariai, taip ir kairiųjų pažiūrų politikai vartoja įprastus žemąjį modalumą reiškiančius veiksmažodžius (*bandyti, siekti*), kurie, šio darbo autorės nuomone, tiriamojoje medžiagoje gali būti siejami su galios demonstravimu, pavyzdžiui:

69. *Išties **konservatorių** valdymo krizė yra tokia akivaizdi, kad, ko gero, **jūs bandote** šiuo Krizių valdymo centru **įpareigoti** Ministrą Pirmininką pridengti visą dabartinę valstybės valdymo krizę, kurią sukeliate tokiais sprendimais.*

70. *Mielieji, iš dalies, be abejo, kalta ir pasaulinė ekonominė finansinė krizė. Bet nemaža dalis tenka ir gerbiamojo A. Kubiliaus vadovaujamai daugumai ir Vyriausybei dėl jos priimtų sprendimų nemokšiško. Ar galime šiandien sakyti, kad šis pateiktas biudžetas yra krikščioniškas, demokratiškas, atspindintis tas vertybes, kurias **jūs bandote deklaruoti**. Kiekvienas, pažiūrėjęs į biudžetą, atsakys, kad ne.*

71. *Kitaip sakant, notaras patvirtina taip, kad tas paskolino, bet kai jie išėjo už notaro durų, grąžino atgal. **Jūs siekiate užkirsti kelią** tiems fiktyviems dokumentams, bet **realiai tas fiktyvumas gali toliau išlikti**.*

Pažymėtina, kad šiuose pavyzdžiuose įprastos žemojo modalumo priemonės tampa aukštojo modalumo raiška dėl sakiniuose vartojamos neigiamą konotaciją turinčios leksikos ir platesnio sakinių konteksto. 69 pavyzdyje išreiškiamas kaltinimas ir nepasitenkinimas konservatorių valdymo politika, siejama su krizės padariniais valstybėje. 70 pavyzdyje taip pat pateikiamas kaltinimas dėl tos pačios priežasties, kad konservatoriai ir Vyriausybė priimdavo netinkamus sprendimus, kurie vėliau sukėlė krizę. Sprendimai įvardijami kaip nemokšiški. 71 pavyzdyje galia reiškiamas suvestiniu tariniu *siekiate užkirsti*, tačiau labai svarbus tampa ir pats kontekstas. Šio pavyzdžio pirmame sakinyje pateikiama tam tikra situacija, kuri prieštarauja teisės normoms. Kitame sakinyje teigiama, kad kitų pažiūrų politikai tarsi stengiasi kovoti su neteisėtais dalykais, bet šie siekiai neduoda jokios naudos.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kairiųjų politinių pažiūrų Seimo nariai galiai demonstruoti vartoja gebėjimą reiškiantį modalinį veiksmažodį su priešdėliu *ne-*. Buvo rasti 3 tokie pavyzdžiai. Pastebima, kad dešiniųjų pažiūrų politikai šio modalinio veiksmažodžio iš viso nevartojo.

72. *Aš tik primenu jums, kolegos. O iš tikro naktinį darbą reikia taisyti, ypač tada, kai, net teikdami naujus įstatymus, **jūs nesugebate pamatyti, kokias spragas paliekate. Tai yra labai neatsakingo valdymo pavyzdys.***
73. *Labai gaila, kad **jūsų** labai siauras požiūris, **jūs nesugebate vertinti** kitų aplinkybių, dėl kurių tie ekonominiai procesai vyraus toliau.*
74. *Tada pripažinkite, kad **jūs nesugebate valdyti valstybės, kad jūsų sprendimai buvo žalingi Lietuvos ekonomikai, premjeras turėtų garbingai atsistatydinti ir perduoti valdžią tiems, kurie sugeba valstybėje tvarkytis, kad žmonėms nereikėtų aiškinti, kad po metų situacija pagerės, o paskui sakyti: mes galvojome, kad pagerės, bet išėjo į blogąją pusę. Kiek dar situacija blogės.***

Šis modalinis veiksmažodis *sugebėti* perteikia *mokėti, išmanyti, galėti* reikšmę (LKŽe, 2016). Visuose šiuose pavyzdžiuose jis vartojamas neigiama reikšme, tai rodo priešdėlis *ne-*. Galia reiškiamas suvestiniais tariniais *nesugebate + veiksmažodžio bendratis*. Darbo autorės nuomone, galios demonstravimas labai akivaizdžiai yra reiškiamas pateikiant kaltinimus kitų pažiūrų politikams: *nesugebate pamatyti, kokias spragas paliekate, **jūs nesugebate vertinti** kitų aplinkybių, **nesugebate valdyti valstybės**<...>**jūsų sprendimai buvo žalingi Lietuvos ekonomikai.*** Rodomas priešiškas nusiteikimas kitų politinių pažiūrų Seimo narių atžvilgiu. Sumenkinama jų atliekama veikla ir pateikiami kaltinimai. Visa tai rodo galią ir viršenybę, nukreiptą prieš kitų pažiūrų politikus.

2.3.2. Žemojo modalumo raiška solidarumo santykiams atskleisti

Kaip jau buvo šiame darbe minėta, solidarumo raiška yra siejama su žemuoju modalumu. Primintina, kad žemasis modalumas išreiškia galimumo veiksmą, tikimybę, kad kažkas įvyks. Pažymėtina, kad nors šiame darbe teigiama, kad kartais tipiška žemojo modalumo (solidarumo) raiška gali būti pasitelkiama galiai reikšti, pastebėta ir atveju, kai ji rodo ir žemąjį modalumą, nes nėra tokia kategoriška, jai nėra būdingas privalėjimas ir būtinybė atlikti tam tikrus veiksmus. Žemojo modalumo raiškai, kai ji pasitelkiama solidarumo santykiams atskleisti, būdinga palikti oponentui galimybę rinktis, suteikti tam tikros laisvės.

Išanalizavus tiriamąją medžiagą, galima teigti, kad kairiųjų pažiūrų politikai, rodydami solidarumą kitų politinių pažiūrų Seimo narių atžvilgiu, vartoja tuos pačius modalinius veiksmažodžius *galėti* ir *norėti*, kaip ir dešiniųjų pažiūrų politikai. Labai nežymiai skiriasi tokių pavyzdžių pavartojimo mastas. Dešiniųjų pažiūrų politikų kalboje buvo rasti 3 pavyzdžiai su

modaliniu veiksmažodžiu *norėti*, kairiųjų – 5. Dešiniųjų pažiūrų politikų kalboje buvo rasta 13 pavyzdžių su modaliniu veiksmažodžiu *galėti*, o kairiųjų – 14. Darbo autorė pastebėjo, kad šie pavyzdžiai, kaip ir dešiniųjų pažiūrų tekstyno atveju, siejami su procedūrine veikla posėdžių metu, pavyzdžiui:

75. *Tikrai buvo pakomentuota trumpai, kaip ir visi kiti prioritetai, bet **jeigu jūs norite susipažinti**, sveikatos apsaugos ministras yra labai išsamią, aiškia, suprantamą programą parengęs ketveriems metams, pristatęs Strateginiame komitete ir, manau, ją sėkmingai įgyvendina.*
76. *Todėl aš pamėginsiu pailustruoti skaidrėmis ir jas komentuoti, kad **mes visi apžvelgtume** tas problemas, kurios yra klausimuose, eilutėse arba tarp eilučių, kad **jūs galėtumėte turėti papildomą informaciją**. Tada, skaitydami mano raštu pateiktą medžiagą, tikrai **galėsite susidaryti stipresnį išpūdį**.*
77. *Ir aš tiesiog jums paliksiu tas skaidres, kad **jūs galėtumėte paskaityti**, nes aš laiko nedaug turiu.*
78. ***Jūs galite** visi **jeiti į tą tinklalapį** ir pažiūrėti.*
79. ***Jūs galite rasti** ir mūsų Seimo įstatymų paieškų bazėje.*
80. *Todėl ir yra siūlymas, kad ten, kur kyla ginčas, tai yra viena iš keturių didžiųjų globos įstaigų, **jūs galite rasti** priede, buvo keturios, trims mes pritarėme, o dviem kažkodėl nepritariame.*
81. *Kadangi Lietuvoje tas jau yra padaryta, **jūs galite atsidaryti** internetinį puslapį 2 g. It ir matyti tą skolą.*
82. *Tiksliau galima sužinoti, yra specialus puslapis, kur **jūs galite matyti** visų pensinių fondų veiklą.*
83. *Paprasciausiai daugelis iš čia sėdinčių turi nešiojamuosius kompiuterius ir **jūs galite pažiūrėti**, kokia yra „Sodros“ situacija.*

76 pavyzdyje yra pastebimas tapatumas su kitų pažiūrų Seimo nariais, kada sakoma *mes visi apžvelgtume*. Toliau adresantas pateikia ne vieną pasiūlymą ir galimybę, pavyzdžiui, *kad galėtumėte turėti papildomą informaciją, kad galėtumėte paskaityti*. Jis apeliuoja į ateities veiksmus vartodamas būsimąjo laiko formą *galėsite susidaryti stipresnį išpūdį*. Šiuose pavyzdžiuose akivaizdžiai išreiškiamas noras solidarizuotis su kitais asmenimis, jiems padėti, suteikti informaciją, pateikti tam tikras galimybes ir pasiūlymus.

Visi šie pavyzdžiai yra priskiriami procedūriniam diskursui. Juose žemojo modalumo raiška yra siejama su pasiūlymais ir galimybėmis realizuoti tam tikrus veiksmus. Šie pavyzdžiai

negalėtų būti priskiriami aukštojo modalumo raiškai, nes nėra kategoriškumo, kaltinimų, neigiamo požiūrio ir menkinančių aspektų. Pavyzdžiuose vartojami modaliniai veiksmažodžiai *galėti* ir *norėti*, kurie yra laikomi įprasta žemojo modalumo raiška. Taip išreiškiama galimybė užsiimti tam tikra veikla, atlikti tam tikrus veiksmus (*galite atsidaryti internetinį tinklalapį, galite matyti pensijų fondų veiklą, galite peržiūrėti „Sodros“ situaciją*).

Išvados

Išanalizavus dešiniųjų ir kairiųjų politinių pažiūrų Seimo narių pasisakymų stenogramų tekstynus modalinių veiksmažodžių, einančių šalia įvardžio *jūs*, vartojimo požiūriu, galima daryti tokias išvadas:

1. Kairiųjų ir dešiniųjų politinių pažiūrų Seimo narių kalbinė raiška, siejama su galios ir solidarumo aspektais, yra panaši. Tiek vieni, tiek kiti politikai labiau demonstruoja galią, o ne solidarumą. Dešiniųjų politinių pažiūrų politikų tekстыne buvo 86% pavyzdžių, kuriuose pastebėta aukštojo modalumo raiška, o 14% – žemojo. Kairiųjų politinių pažiūrų Seimo narių tekстыne 83% pavyzdžių yra siejami su aukštojo modalumo raiška, 17% – su žemoju modalumu. Nors tarp pavyzdžių yra skirtumas, kuris lyg ir rodytų, kad kairiųjų politinių pažiūrų Seimo nariai yra linkę dažniau solidarizuotis, o dešiniųjų pažiūrų politikai dažniau rodyti galią, vis dėlto negalima teigti, kad tas skirtumas yra statistiškai reikšmingas. Šio darbo autorės nuomone, abiejų politinių pažiūrų atstovai yra vienodai priešiški nusiteikę kitų partijų atžvilgiu, demonstruoja savo viršenybę ir galią.
2. Pastebėta, kad galios ir solidarumo raiška tiriamuoju aspektu pasirenkama skirtinguose kontekstuose: galios raiška ir vienu, ir kitų pažiūrų politikų yra pasirenkama tada, kai svarstomi valstybės reikalai, pavyzdžiui, susiję su finansais, biudžetu, apskritai ekonomika, kai norima pasakyti, kad valstybės reikalai oponentų sprendžiami netinkamai. Galia yra rodoma pateikiant įvairius kaltinimus, adresuojant kitiems menkinančius pasakymus. Pažymėtina, kad galios demonstravimas padeda pamatyti tam tikrą skirtį (mes – teigiami, jūs – neigiami). Dešiniųjų ir kairiųjų pažiūrų politikai nevengia kritikuoti kitų Seimo narių, jų darbo ir elgesio, kuris suvokiamas kaip netinkamas ir nepriimtinas. O solidarumą dešiniųjų ir kairiųjų politinių pažiūrų Seimo nariai rodo tik tada, kada kalba apie procedūrinius dalykus. Tai tik dar labiau pabrėžia, kad politiniam diskursui itin būdingas galios demonstravimas, o ne siekis susitapatinti su kitais Seimo nariais ir kartu spręsti valstybės problemas.
3. Kalbant apie Seimo dešiniųjų ir kairiųjų politinių pažiūrų narių konkrečią raišką analizuojamu aspektu pasakytina, kad ji yra gana panaši. Dešiniųjų pažiūrų politikai galiai demonstruoti pasirenka šiuos veiksmažodžius: *turėti, galėti, norėti, bandyti, ketinti, rengtis, mėginti, siekti*. Kairiųjų pažiūrų Seimo nariai vartoja: *turėti, galėti, norėti, bandyti, siekti, nesugebėti*. Atkreipiamas dėmesys, kad dešiniųjų pažiūrų politikai vartoja įvairesnius modalinius veiksmažodžius, kurie yra siejami su ketinimais ir bandymais

kažką daryti. Tačiau kairiųjų pažiūrų politikai vartoja ir gebėjimą kažką atlikti reiškiantį veiksmą, kuris šiame kontekste siejamas su nemokėjimu ir nesugebėjimu atlikti tam tikrų veiksmų. Dešinieji politikai šio modalinio veiksmą nevirtuoja. Pastebėta, kad tiriamame politiniame diskurse nei vienu, nei kitu pažiūrų politikai nevirtuoja aukštojo modalumo veiksmą *privalėti*, kuris yra siejamas su galios demonstravimu. Abiejų pažiūrų politikai dažnai vartoja modalinį veiksmą *turėti*, kuris išreiškia būtinybę ir privalėjimą atlikti tam tikrus dalykus, taip pat yra siejamas su galios ir viršenybės rodymu. Kadangi modalinį veiksmą *turėti* dešinieji vartoja dažniau (21% pavyzdžių) negu kairieji (9% pavyzdžių), galima spėti, kad dešiniųjų pažiūrų Seimo nariai yra linkę dažniau liepti ar įsakyti kažką atlikti negu kairiųjų pažiūrų politikai, bet toks spėjimas turi būti tikrinamas atliekant platesnio masto tyrimą.

Taip pat buvo pastebėta, kad skirtingų pažiūrų politikai galiai reikšti vartoja žemojo modalumo raiškai tipiškus veiksmą *galėti*, *norėti*, *bandyti*, *ketinti*, *rengtis*, *mėginti*, *siekti*, *nesugebėti*. Tačiau platesnis sakinio kontekstas leidžia manyti, kad šie veiksmą vartojami vis dėlto ne kaip žemojo, o kaip aukštojo modalumo raiška, vadinasi – kaip galios ir viršenybės demonstravimo priemonė. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šie modaliniai veiksmą vartojami didesnėje dalyje galios raiškos pavyzdžių. Taigi žemajam modalumui būdinga raiška tam tikruose kontekstuose tampa aukštojo modalumo raiška. Pavyzdžiui, kai ji yra vartojama su neigiamą reikšmę turinčiais žodžiais ar šnekamosios kalbos frazeologizmais, išryškėja siekis sumenkinti kitus asmenis, rodomas priešiškas nusiteikimas kitų politinių pažiūrų Seimo narių atžvilgiu, vadinasi, galia.

Tiek vieni, tiek kiti Seimo nariai, norėdami pabrėžti galią, šalia modalinių veiksmą vartoja šnekamosios kalbos frazeologizmus, turinčius menkinamąją, neigiamą reikšmę, liepiamosios ir tariamosios nuosakos formas, įvairią neigiamos konotacijos leksiką (daiktavardžius, būdvardžius).

Solidarumas abiejų pažiūrų Seimo narių yra reiškiamas žemojo modalumo veiksmą *norėti* ir *galėti*, kurie yra siejami su galimybe laisvai pasirinkti. Suteikiama tam tikra informacija, pateikiami siūlymai, pastebėjimai. Tačiau, kaip jau buvo minėta, jis reiškiamas retai, tik procedūriniuose kontekstuose.

Darbo autorė supranta, kad analizuota santykiškai nedidelė pavyzdžių imtis, tačiau, kadangi buvo atlikta nuodugni kokybinė pavyzdžių analizė, tirtas ne tik sakinytis, kuriame yra tikslinis raiškos vienetas, bet ir platesnis kontekstas, manytina, kad tai padėjo atskleisti tam tikras

tendencijas, kurios siejamos su galios ir solidarumo raiška politiniame diskurse. Taip pat autorė supranta, kad šiame darbe tetažvelgta į vieną galios ir solidarumo raiškos aspektą, tad tyrimas galėtų būti tęsiamas analizuojant kitas raiškos priemones. Tačiau šio tyrimo rezultatai vis dėlto galėtų būti naudingi lingvistams ir politologams, kurie domisi galios ir dominavimo santykiais politiniame diskurse.

Literatūra

Arcimavičienė, L. (2011). *The Complex Metaphor of Political Animals in Media Political Discourse: a Cross-Linguistic Perspective*, Kalbų studijos, 2011, Nr. 19, 95–100. Prieiga internetu: http://www.kalbos.lt/zurnalai/19_numeris/12.pdf (žiūrėta 2016-04-26).

Bayley, P. (2008). *Analysing Language and Politics*, *Mediazione: Rivista online di studi interdisciplinari su lingue e culture*. Prieiga internetu:

<http://www.mediaziononline.it/articoli/bayley.htm> (žiūrėta 2016-11-05)

Bijeikienė, V. (2004). *Equivocation and Challenge to Equivocation in the Proceedings of a Special Parliamentary Commission at the Lithuanian Parliament*. Kalbų studijos, 2004, Nr. 6, 42–47. Prieiga internetu: http://www.kalbos.lt/zurnalai/06_numeris/07.pdf (žiūrėta 2016-02-01).

Blommaert, J. (2005). *Discourse*. Cambridge University Press.

Budvytytė-Gudienė, A. (2013). *Metaforiniai modeliai 2000–2005 m. politikos diskurse*.

Filologija 2013 (18), 5–17. Prieiga internetu:

http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/filologija/2013_18/gudiene.pdf (žiūrėta 2016-09-15).

Budvytytė-Gudienė, A. (2014). *Konceptualioji metafora politika yra mechanizmas Lietuvos politikos diskurse*. *Filologija* 2014 (19). Prieiga internetu:

http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/filologija/2014_19/budvytyte_gudiene.pdf (žiūrėta 2016-04-12).

Butkevičienė E., Vaidelytė E., Žvaliauskas G. (2009). *Ideologija ir partinė veikla: Lietuvos partijų lyderių požiūris*. *Politologija* 2009/2 (54), 33–58. Prieiga internetu:

<http://www.zurnalai.vu.lt/politologija/article/view/8409/6277> (žiūrėta 2017-03-01).

Butkutė, L. (2008). *Frazeologizmų stilistinės ir retorinės išgalės politiniame diskurse*.

Lituanistica, 2008, T. 54. Nr. 2 (74), 44–54. Prieiga internetu:

<http://www.lmaleidykla.lt/publ/0235-716X/2008/2/44-54.pdf> (žiūrėta 2016-01-04).

Butkutė, L. (2009). *Frazeologinių junginių stilistinė raiška Seimo stenogramose*. *Parlamento studijos*, 2009, Nr. 8. Prieiga internetu: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr8/8_kalba_1.htm (žiūrėta 2016-01-04).

Cibulskienė, J. (2005). *Konceptualioji kelio metafora Lietuvos rinkimų diskurse*. *Kalbotyra*, 2005, 51–64. Prieiga internetu: <http://web.vu.lt/flf/g.judzentyte/files/2014/01/konceptualioji-metafora.pdf> (žiūrėta 2016-02-01).

- Cibulskienė, J. (2013). *The force metaphor in conceptualizing economic recession*. *Respectus philologicus*, 2013, Nr. 23 (28), 11–26. Prieiga internetu: http://www.rephi.khf.vu.lt/images/23_28/I_1.pdf (žiūrėta 2016-02-13).
- Chilton P., Schäffner Ch. (2002). *Politics as text and talk. Analytic approaches to political discourse*. Amsterdam: John Benjamins publishing.
- Chilton, P. (2004). *Analysing Political Discourse. Theory and Practice*, London and Newyork: Routledge.
- Cook G. (1990). *Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Cruse, A. (2004). *Meaninig in language. An introduction to semantics and pragmatics*. Oxford University Press.
- DLKG – Vytautas A. (red.), (2006). *Dabartinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Fairclough, N., Wodak, R. (1997). *Critical Discourse Analysis*. London: Sage
- Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse. Textual analysis for social research*, London and Newyork: Routledge.
- Gaivenis, K., Keinys, S., (1990). *Kalbotyros terminų žodynas*. Kaunas: Šviesa.
- Genytė, G. (2008). *Alkoholio kontrolės įstatymo pataisos žiniasklaidos diskurse*. Magistro baigiamasis darbas. Prieiga internetu: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20080826_101656-43508/DS.005.0.01.ETD (žiūrėta 2016-10-23).
- Hacquard, V. (2009). *Modality*. Linguistics Department, University of Maryland, College Park, 1–56. Prieiga internetu: http://ling.umd.edu/~hacquard/papers/HoS_Modality_Hacquard.pdf. (žiūrėta 2017-04-02).
- Hofman, Th. R. (1993). *Realms of Meaning. An Introduction to Semantics*. London and New York: Longman.
- Holvoet, A., Judžentis, A. (2004). Nuosakos kategorijos struktūra. *Gramatinių kategorijų tyrimai. Lietuvių kalbos gramatikos darbai 2*, p. 77-104. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Jakaitienė, E., Laigonaitė, A., Paulauskienė, A. (1976). *Lietuvių kalbos morfologija*. Vilnius: leidykla „Mokslas“.
- Jakaitienė, E. (2009). *Leksikologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Johnstone, B. (2008). *Discourse Analysis*. Blackwell publishing.

Jorgensen M., Phillips L. J. (2002). *Discourse analysis as theory and method*. London: Sage publications.

Juzelėnienė S., Baranauskienė R. (2011). *Solidarumo komunikacinės taktikos raiška politiniame diskurse, Kalbų studijos, 2011, Nr. 19, 101–105. Prieiga internetu: http://www.kalbos.lt/zurnalai/19_numeris/13.pdf (žiūrėta 2016-01-03).*

Kapočiūtė-Dzikienė, J., Utkā, A., Šarkutė, L. (2014). Seimo posėdžių stenogramų tekstynas autorystės nustatymo bei autoriaus profilio sudarymo tyrimams. *Kalbotyra, 2014, 27–45. Prieiga internetu: <http://www.zurnalai.vu.lt/kalbotyra/article/view/7674/5551> (žiūrėta 2017-01-10).*

Коницкая Е., Запольский А. (2011). *Метафорика литовского и словенского политического дискурса*. *Respectus philologicus, 2011, Nr. 20 (25), 243–253. Prieiga internetu: [http://filologija.vukhf.lt/images/Respectus_2011_Nr20\(25\)/3_1.pdf](http://filologija.vukhf.lt/images/Respectus_2011_Nr20(25)/3_1.pdf) (žiūrėta 2016-01-20).*

Koženiauskienė, R. (2005). Politinė retorika etiniu požiūriu. *Parlamento studijos, Nr. 3. Prieiga internetu: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr3/kalba_Kozeniauskiene.htm (žiūrėta 2016-03-03).*

Laigonaitė, A. (1967). *Modalumo kategorija ir modaliniai žodžiai dabartinėje lietuvių kalboje*. Vilnius: Vilniaus universitetas.

Levišauskaitė K., Janonytė A. (2010). *Kairiųjų ir dešiniųjų partijų įgyvendinamos finansų politikos ir jų efektyvumas: Lietuvos atvejis*. *Taikomoji ekonomika, Sisteminiai tyrimai, 2010 4/1. Prieiga internetu: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367171841196/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> (žiūrėta 2017-02-23).*

Lietuvos Respublikos Konstitucija, 2014, Žin., 1992, Nr. 33-1014. Prieiga internetu: <http://www.tm.lt/dok/LR%20KONSTITUCIJA.pdf> (žiūrėta 2016-12-11).

Linkevičienė, N., Sinkūnienė, J. (2012). *Asmeniniai įvardžiai mokslo kalboje*. *Kalbotyra, 2012, 64 (3), 78–102. Prieiga internetu: <http://www.zurnalai.vu.lt/kalbotyra/article/view/7662/5539> (žiūrėta 2017-03-07).*

LKE – Morkūnas, K. (sud.); Vytautas, A. (red.) (2008). *Lietuvių kalbos enciklopedija, antrasis patikslintas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

LKŽe – Lietuvių kalbos žodynas elektroninė versija, (2016). Prieiga internetu: <http://www.lkz.lt/>

- Marcinkevičienė, R. (2008). *Žanro ribos ir paribiai. Spaudos patirtys*, Vilnius: Versus aureus.
- Morkevičius, V. (2005). *Socialinių vertybių raiška politiniame diskurse: Lietuvos Seimo debatų turinio analizė (1992–2004 m.)*. Daktaro disertacija.
- Mikučionis, U. (2007). Norvegų kalbos modalinių veiksmažodžių semantika. *Kalbotyra*. 57(3), 186–195. Prieiga internetu: <http://www.zurnalai.vu.lt/kalbotyra/article/view/7572/5448> (žiūrėta 2017-04-14).
- Nabažaitė, E. (2013). *Politinių veikėjų dialogų paskirtis kritiniame diskurse*. Parlamento studijos, 2013, nr. 14. Prieiga internetu: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr14/14_kalba_2.htm (žiūrėta 2016-12-04).
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and modality*. Cambridge University Press.
- Paulauskienė, A. (1979). *Gramatinės lietuvių kalbos veiksmažodžių kategorijos*. Vilnius: Mokslas.
- Ramonienė M., Brazauskienė J., Burneikaitė N., Daugmaudytė J., Kontutytė E., Pribušauskaitė J. (2012). *Lingvodidaktikos terminų žodynas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Švenčionienė, D. (2008). Anglų kalbos sintaksiniai predikatai ir juos atitinkantys lietuvių kalbos vientisiniai tariniai. *Kalbų studijos*, 2008, Nr. 12, 11–15. Prieiga internetu: https://www.kalbos.lt/zurnalai/12_numeris/02.pdf (žiūrėta 2017-02-16).
- Van Dijk, T. A. (1997). *What is political discourse analysis*. 1997, 11–52. Prieiga internetu: <http://discourses.org/OldArticles/What%20is%20Political%20Discourse%20Analysis.pdf> (žiūrėta 2016-12-04).
- Van Dijk, T. A. (2006). *Discourse as structure and process. Discourse studies a multidisciplinary introduction*, London, Sage Publications.
- Van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and Power, United States and United Kingdom*: Palgrave Macmillan.
- Van Dijk, T. A. (2009). *Discourse studies. A multidisciplinary introduction*. London: Sage.
- Tarptautinių žodžių žodynas, 2009–2017*. Prieiga internetu: <http://www.zodynas.lt/tarptautinis-zodziu-zodynas> (žiūrėta 2016-10-20).
- Telešienė, A. (2005). *Kritiškosios diskurso analizės metodologinių principų taikymas sociologiniuose tyrimuose*. Prieiga internetu: http://elibrary.lt/resursai/LMA/Filosofija/0502_03_Fil_001_006.pdf (žiūrėta 2016-12-03).

Vaisėtaitė, E. (2009). Klasės diskurso ypatybės: galia ir solidarumas mokytojų amžiaus atžvilgiu. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas.

Vinogradnaitė, I. (2006). Diskurso analizė kaip politikos tyrimo metodas. Vilnius: VU TSPMI.

VLE – Vaitiekūnas, S. (redakcinės tarybos pirmininkas), (2009). Visuotinė lietuvių enciklopedija t. 15. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Župerka, Kazimieras, 2012. Stilistika. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Žurauskaitė, E. (2014). Įžeidimai Lietuvos politiniame diskurse. Vilnius: Vilniaus universitetas. Magistro baigiamasis darbas.

Santrauka

Šiame magistro darbe yra analizuojama galios ir solidarumo raiška politiniame diskurse, tyrinėjama Lietuvos Respublikos Seimo kairiųjų ir dešiniųjų pažiūrų politikų kalbinė raiška, kuri siejama su galios ir solidarumo santykiais, o konkrečiau – galios ir solidarumo raiška modaliniais veiksmažodžiais. Darbo tikslas – išanalizavus dešiniųjų ir kairiųjų politinių pažiūrų Seimo narių pasisakymų stenogramų tekstynus modalinių veiksmažodžių, einančių šalia įvardžio *jūs* (nuorodos į kitų pažiūrų Seimo narius), vartojimo požiūriu, atsakyti į klausimą, kas ir kokių mastu dominuoja dešiniųjų ir kairiųjų Seimo narių diskurse – galia ar solidarumas; ar galima pastebėti tendenciją, nuo ko priklauso, kad pasirenkama galios ar solidarumo raiška, ar Seimo dešiniųjų ir kairiųjų politinių pažiūrų narių raišką analizuojamu aspektu yra skirtinga, ar panaši. Tiriama medžiaga yra du šio darbo autorės sudaryti Seimo posėdžių stenogramų tekstynai, į kuriuos yra patekę 2008–2013 metų laikotarpio Seimo narių pasisakymai: 1 987 043 žodžių dešiniųjų ir 1 309 784 žodžių kairiųjų pažiūrų politikų pasisakymų tekstynai. Atliekant analizę darbe derinti kiekybiniai (tekstynų lingvistikos) ir kokybiniai metodai.

Atlikus tiriamosios medžiagos analizę, pastebėta, kad abiejų pažiūrų politikai dažniau rodo galią, o ne solidarumą vieni kitų atžvilgiu. Galia reiškiamą ir aukštojo, ir žemojo modalumo raiškai tipiškais veiksmažodžiais. Svarbus tampa platesnis sakinio kontekstas, kuris leidžia manyti, kad šie veiksmažodžiai vartojami vis dėlto ne kaip žemojo, o kaip aukštojo modalumo raiška, vadinasi – kaip galios ir viršenybės demonstravimo priemonė. Žemojo modalumo veiksmažodžiai yra vartojami didesnėje dalyje galios raiškos pavyzdžių. Taigi galia reiškiamą modaliniais veiksmažodžiais ir šalia jų einančiais šnekamosios kalbos frazeologizmais, turinčius menkinamąją, neigiamą reikšmę, liepiamosios ir tariamosios nuosakos formomis, įvairia neigiamos konotacijos leksika (daiktavardžiais, būdvardžiais). Išryškėja politikų siekis sumenkinti kitus asmenis, akcentuojamas netinkamas darbas, rodomas priešiškas nusiteikimas kitų politinių pažiūrų Seimo narių atžvilgiu. Solidarumas reiškiamas tik su procedūriniais dalykais, susijusiose situacijose. Darbo autorės nuomone, šis darbas galėtų būti naudingas kalbininkams ir politologams, kurie tyrinėja politinį diskursą, ieško atsakymų, susijusių su galios ir solidarumo santykiais.

Summary

The aim of this MA thesis is to analyze the expression of power and solidarity in political discourse, mainly in speeches produced by left-wing and right-wing members of Parliament of the Republic of Lithuania. The main objective of this paper is to examine how solidarity and power is expressed with the use of modal verbs. After analyzing transcripts of political speeches produced by members of left-wing and right-wing parties in respect of the usage of modal verbs next to the second person pronoun *you*, an attempt to answer the following questions was made: what and to what extent dominates right-wing and left-wing parliament members political discourse – power or solidarity; can we notice a pattern in choosing the linguistic devices to express power and solidarity; how right-wing and left-wing political discourse differs in terms of expressing solidarity and power. The material for this study consists of two corpora compiled by the author of this paper and is based on political speeches from 2008–2013 delivered by the members of Parliament of the Republic of Lithuania. Total amount of words from right-wing politicians: 1 987 043, total amount of words from left-wing politicians: 1 309 784. Both qualitative and quantitative methods while analysing the data were applied. Given the results of the study, the following conclusions can be drawn. It was noticed that to each other both right-wing and left-wing politicians tend to use significantly more power expressions instead of solidarity expressions. Power is expressed with the help of typical narrative techniques of high and low modality verbs and context become significant while determining which verb is used in which context – power or solidarity. The power is usually expressed with modal verbs and a set of fixed expressions that carry negative or humiliating effect, directives or subjunctive mood, adjectives or nouns that have negative connotational meaning. Politicians seek to devalue their colleagues, they emphasize flaws in their work, they are hostile towards politicians that belong to different political parties or express different views. Solidarity is present only in situations that are related to parliamentary procedures. These findings bear implications of further research for linguists and political analysts who are interested in political discourse and notions of power and solidarity in political speeches.